

Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

“ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ
ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ”

ΠΙΣΤΙΟΛΗ ΣΟΦΙΑ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ, 2003

«Η πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 στο Τμήμα Λογιστικής, της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του Τ.Ε.Ι. Ηπείρου υπό την επίβλεψη του καθηγητή κ. Γρηγορίου Γκίκα»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
.....	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ.	4
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ	
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ	4
.....	5
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	6
.....	
1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ	9
.....	
1.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ	
.....	14
1.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΟΥΝΤΩΝ ΣΤΗΝ	14
ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ	16
.....	19
.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	21
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ	23
ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	25
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	29
.....	

2.2	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ	ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΗ	31		
				
2.3	ΚΡΑΤΙΚΕΣ	ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ	- 31		
	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....		33		
2.4	Η	ΣΧΕΣΗ	ΑΜΕΣΩΝ-ΕΜΜΕΣΩΝ	ΦΟΡΩΝ	
				
2.5	Η	ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ	ΤΟΥ	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΥ	ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
				
2.6	ΤΟ	ΘΕΣΜΙΚΟ	ΠΛΑΙΣΙΟ		
				37
2.7	Η	ΔΙΑΒΡΩΣΗ	ΤΗΣ	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ	ΒΑΣΗΣ
				37
					42
2.8	ΛΟΙΠΟΙ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ			
				47
					48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3					
	ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ	ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ			
				54
3.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ	ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ	ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ-		54
	ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ				56
3.2	ΚΑΜΠΥΛΗ	LAFFER	ΚΑΙ	ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	
				64
					64
					69
					77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4					
	ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ				
	ΣΤΗ	ΧΩΡΑ	ΜΑΣ		74
				
4.1	ΣΤΟ 40% ΤΟΥ ΑΕΠ Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ				
				
4.2	Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	«ΘΕΡΙΕΥΕΙ	ΓΙΑΤΙ	ΣΥΜΦΕΡΕΙ»	

.....
4.3 Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ
ΒΑΛΚΑΝΙΑ

.....
4.4 ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

.....
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

.....
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

.....
5.2 ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΕΙΚΤΩΝ

.....
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

.....
6.1 ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

.....
6.2 ΘΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

.....
6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

.....
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

.....
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα φαινόμενα της παραοικονομίας δεν είναι νέα και δεν παρατηρούνται μόνο στην Ελλάδα. Το μέγεθός τους όμως στην Ελλάδα, οι δυσμενείς επιδράσεις τους στην οικονομία και στην κατανομή, τα έχει θέσει τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών αναζητήσεων και προβληματισμών.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνήσει τους παράγοντες αυτούς που επηρεάζουν το μέγεθος της παραοικονομίας, τον τρόπο με τον οποίο επενεργούν στην Ελλάδα και τέλος με βάση τα συμπεράσματα και τις διαπιστώσεις που θα εξαχθούν, να προτείνει μέτρα και άξονες πολιτικής.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εννοιολογικός προσδιορισμός της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς και με βάση τα πρωτογενή στοιχεία της έρευνας οικογενειακών προϋπολογισμών προσπαθούμε να εντοπίσουμε τις κατηγορίες των ατόμων επί των οποίων είναι περισσότερο έκδηλα τα ίχνη της παραοικονομίας, και κατ' επέκταση ο προσδιορισμός κάποιων κοινών χαρακτηριστικών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες που επιδρούν και ενθαρρύνουν κατά κάποιο τρόπο την παραοικονομία ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια μακροοικονομική προσέγγιση του φαινομένου της παραοικονομίας σύμφωνα με την καμπύλη Laffer.

Το μέγεθος της παραοικονομίας και η έκτασή της μέσα και έξω απ' την Ελλάδα παρουσιάζεται στο κεφάλαιο τέσσερα, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται οι μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι συνέπειες, τα σημαντικότερα συμπεράσματα της μελέτης και προτείνονται άξονες πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Η παραοικονομία ως έννοια, όπως και στις περιπτώσεις της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Η σύγχυση που υπάρχει ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό της, είναι πολύ μεγάλη εξαιτίας των διαφόρων ορισμών που έχουν αποδοθεί στην έννοια παραοικονομία, οι οποίοι αν και είναι συγγενείς μεταξύ τους δεν καλύπτουν πάντοτε τις ίδιες δραστηριότητες. Συνεπώς, ως παραοικονομία κατά μία έννοια θα μπορούσε να αναφερθεί η άτυπη, ανεπίσημη, γκρίζα, παράλληλη, υπόγεια οικονομία. Κατά μία δεύτερη έννοια, είναι οι δραστηριότητες εκείνες, οι οποίες θα έπρεπε κανονικά να περιλαμβάνονται στο Α.Ε.Π αλλά δεν περιλαμβάνονται, γιατί κάποιος ή κάποιοι απ' αυτούς που συμμετείχαν στην πραγματοποίησή του προσπάθησε να τις αποκρύψει απ' τις αρχές. Κατά τον Feige στον όρο παραοικονομία περιλαμβάνονται «εκείνες οι οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δε δηλώνονται ή δεν μετρώνται από τις υφιστάμενες τεχνικές μέτρησης της οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας».

Παρόμοιος περίπου είναι και ο ορισμός που δίνει ο Schneider, σύμφωνα με τον οποίο την παραοικονομία συνθέτουν «όλες οι οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες συμβάλλουν στην δημιουργία προστιθέμενης αξίας και οι οποίες θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα, βάσει των υφισταμένων εθνικολογικών συμβατικοτήτων, αλλά επί του παρόντος δεν καταγράφονται από τις αρμόδιες εθνικές υπηρεσίες μέτρησης.

Ενώ κατά τον Π. Παυλόπουλο ως παραοικονομία μπορεί να ορισθεί «το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής, πλην όμως για διάφορους λόγους, δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί απ' τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεων». Απ' τον ορισμό αυτό συνάγεται ότι μια δραστηριότητα για να θεωρηθεί

παραοικονομική, θα πρέπει να δημιουργεί προστιθέμενη αξία (εκτός απ' τις δραστηριότητες εκείνες που ενώ δημιουργούν προστιθέμενη αξία, δεν καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς, όπως για παράδειγμα οι δραστηριότητες της νοικοκυράς).

Σε διαφορετικό πνεύμα βρίσκονται οι ορισμοί της παραοικονομίας που έχουν δώσει άλλοι μελετητές, όπως ο Tanzi, ο Blades και ο Gutmann. Έτσι, κατά τον Tanzi, παραοικονομία είναι το Α.Ε.Π, το οποίο επειδή δεν δηλώνεται καθόλου, ή δηλώνεται μερικώς, δεν μετριέται απ' τις επίσημες στατιστικές υπηρεσίες. Ο Blades, θεωρεί ότι με τον όρο παραοικονομία καλύπτονται δραστηριότητες οι οποίες θα έπρεπε καταρχήν να καλύπτονται απ' το Α.Ε.Π αλλά οι οποίες είναι δυνατόν στην πράξη να παραλείπονται μερικές φορές, γιατί ένα ή περισσότερα απ'τα ενδιαφερόμενα μέλη προσπαθεί να τις αποκρύψει απ' τις Δημόσιες Αρχές. Ενώ κατά τον Gutmann, το μέγεθος της παραοικονομίας δίνεται απ' το άθροισμα των αποκρυπτόμενων εισοδημάτων τα οποία διαφεύγουν της φορολογίας.

Έτσι, στην παρούσα μελέτη, ως παραοικονομία, θεωρείται κάθε οικονομική δραστηριότητα στην οποία για διάφορους λόγους κάποια ή όλα απ' τα συμμετέχοντα στην πραγματοποίηση της μέλη, επιχειρούν ν' αποκρύψουν από τις Δημόσιες Αρχές. Κατά συνέπεια, ο ορισμός της παραοικονομίας που χρησιμοποιείται σ' αυτήν την μελέτη προσιδιάζει περισσότερο προς τον ορισμό του Blades.

1.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Ως φοροδιαφυγή νοείται κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη των φορολογουμένων, που έχει σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή καταβολής του φόρου. Ως τέτοιες παράνομες ενέργειες μπορούν ν' αναφερθούν η απόκρυψη από τις επιχειρήσεις των πωλήσεών τους ή απόκρυψη ή υποεκτίμηση από τους φορολογουμένους των εισοδημάτων τους, η μη δήλωση των περιουσιακών στοιχείων, η κατοχή των οποίων υπόκεινται στη φορολογία κ.λ.π. Ωστόσο η φοροδιαφυγή ως έννοια αν και είναι σε όλους γνωστή είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των φόρων. Οι ιδιαιτερότητές τους όσον αφορά τις δυνατότητες που παρέχουν εκδηλώνονται διαφορετικά σε κάθε επαγγελματική ομάδα και ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες του φορολογουμένου.

Συνεπώς ως φοροδιαφυγή νοείται:

- Το τμήμα εκείνο του φόρου εισοδήματος , το οποίο αντιστοιχεί σε εισόδημα που θα έπρεπε με βάση την ισχύουσα νομοθεσία να δηλώνεται από τους φορολογουμένους στις αρμόδιες φορολογικές αρχές.

- Το τμήμα εκείνο των έμμεσων φόρων και λοιπών άμεσων το οποίο με βάση την ισχύουσα νομοθεσία θα έπρεπε να εισπράττεται και ν' αποδίδεται εθελοντικά στο κράτος αλλά για οποιοδήποτε λόγο δε φτάνει ποτέ στο δημόσιο ταμείο.

Σ' αυτόν τον ορισμό όμως δε θα πρέπει να παραλείψουμε τα εξής:

α) Οι φόροι οι οποίοι δεν καταβλήθηκαν στο κράτος λόγω παροχής φορολογικών απαλλαγών, χωρίς να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

β) Οι τόκοι που αντιστοιχούν στο τμήμα εκείνο των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση και μετά την λήξη του οικείου δημοσιονομικού έτους συνήθως μετά από κάποια ρύθμιση.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι για να μην υπάρχει φοροδιαφυγή θα πρέπει οι φορολογούμενοι να δηλώνουν την φορολογητέα ύλη εθελοντικά. Μάλιστα αν στον ορισμό προστεθεί και η χρονική διάσταση, θα πρέπει η δήλωση της φορολογητέας ύλης και η καταβολή του αντιστοίχου φόρου να γίνεται όχι μόνο εθελοντικά αλλά και εγκαίρως.¹

1.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Η σύνδεση μεταξύ της διαφθοράς, φοροδιαφυγής και παραοικονομίας είναι άμεση και προφανής. Κι' αυτό γιατί πολλές δραστηριότητες που εμπίπτουν στο χώρο της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας είναι αυθύπαρκτες, κάποιες άλλες προϋποθέτουν τη συνεργασία ή την ανοχή στελεχών του ελεγκτικού και γενικότερα του διοικητικού μηχανισμού. Η ανοχή και η συνεργασία αυτή μπορεί να έχει πολλές μορφές: Έκδοση ανακριβών βεβαιώσεων και πιστοποιητικών, εικονικός φορολογικός έλεγχος των επιχειρήσεων, μη αντικειμενική επιλογή επιχειρήσεων που θα ελεγχθούν, παραποίηση στοιχείων φορολογουμένων που τηρούνται στην αρμόδια υπηρεσία, διευκόλυνση στη λαθρεμπορία προϊόντων, υποτιμολόγηση προϊόντων, διευκόλυνση στη θεώρηση πλαστών τιμολογίων, καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση υποθέσεων με απώτερο στόχο την παραγραφή.

Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των περιπτώσεων είναι η μείωση των εσόδων του Δημοσίου, η οποία όμως δε συνοδεύεται από ισόποση μείωση της συνολικής επιβάρυνσης, και η οποία καταλήγει αντί για το Δημόσιο στα χέρια στελεχών του φοροελεγκτικού και φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Αποτέλεσμα όλων αυτών

¹ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 16.

είναι η συνολική φορολογική επιβάρυνση των φορολογουμένων, δηλαδή η θυσία που γίνεται λόγω των φορολογικών τους υποχρεώσεων να μη συμπίπτει με τα έσοδα που εισπράττει ο κρατικός προϋπολογισμός.

Σε διάφορες χώρες πάρθηκαν μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της διαφθοράς πολλά και διάφορα ανάλογα με τις γενικότερες συνθήκες της διοίκησης και την ένταση του φαινομένου. Στις χώρες τις οποίες η διαφθορά στο διοικητικό μηχανισμό δεν είναι μεγάλη, το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με παρεμβάσεις διοικητικού χαρακτήρα και την καθιέρωση συστήματος εσωτερικών ελέγχων. Σε χώρες όπου η διάβρωση του φοροελεγκτικού και φοροεισπρακτικού μηχανισμού ήταν μεγάλη, χρειάστηκε να παρθούν ιδιαίτερα δραστικά μέτρα. Αναφέρονται χαρακτηριστικά το Περού και η Ουγκάντα, όπου ολόκληρος ο διοικητικός μηχανισμός καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από νέες δομές στελεχωμένες με νέο προσωπικό νέο οργανωτικό καθεστώς και με νέο επίπεδο αμοιβών. Άλλες πάλι χώρες προχώρησαν στην ιδιωτικοποίηση των τελωνειακών υπηρεσιών, με την ανάθεση του έργου αυτού σε ξένες εταιρείες, το ύψος της αμοιβής των οποίων προσδιορίζεται ως ποσοστό των εσόδων που εισπράττονται.

Η επίδραση που ασκεί το μέγεθος της διαφθοράς μιας χώρας στο επίπεδο της οικονομικής της ανάπτυξης και στη διαμόρφωση άλλων μακροοικονομικών μεγεθών έχει αποτελέσει τις τελευταίες δεκαετίες αντικείμενο πολλών θεωρητικών αναζητήσεων και εμπειρικών μελετών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει παρουσιάσει στους μελετητές η επίδραση που ασκεί το επίπεδο διαφθοράς μιας χώρας στην οικονομική της ανάπτυξη. Ιδιαίτερα διερευνήθηκε η επίδραση που ασκεί το επίπεδο διαφθοράς μιας χώρας στη δυνατότητά της να προσελκύσει ξένα κεφάλαια και τ' αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών έδειξαν ότι η επίδραση της διαφθοράς στις άμεσες ξένες επενδύσεις και γενικότερα στην εισροή κεφαλαίων είναι όχι μόνο αρνητική, αλλά και σημαντική. Σημαντική πάνω στο θέμα αυτό είναι η μελέτη του Wei, ο οποίος μελέτησε 43 χώρες και εκτίμησε ότι μια αύξηση του επιπέδου διαφθοράς από το επίπεδο στο οποίο βρίσκεται αυτή στη Σιγκαπούρη στο επίπεδο διαφθοράς που υπάρχει στο Μεξικό ισοδυναμεί για τους ξένους επενδυτές με μια αύξηση του φορολογικού συντελεστή πάνω από είκοσι ποσοστιαίες μονάδες. Μια άλλη επίδραση της διαφθοράς που έχει μελετηθεί εμπειρικά αφορά την επίδρασή της στη διανομή του εισοδήματος. Ειδικότερα πιστεύεται ότι η διαφθορά αυξάνει τις οικονομικές ανισότητες, γιατί τα οφέλη της τα απολαμβάνουν κυρίως οι υψηλές εισοδηματικές τάξεις.

Συγκεκριμένα έδειξαν ότι η διαφθορά αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες και την φτώχεια λόγω του ότι ασκεί αρνητική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη, στην προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος, στο μέγεθος και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών, στο σχηματισμό ανθρωπίνου κεφαλαίου, στην κατανομή των περιουσιακών στοιχείων και στη δυνατότητα πρόσβασης για εκπαίδευση.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αύξηση του βαθμού διαφθοράς σε μια χώρα επηρεάζει αρνητικά και σε σημαντικό βαθμό την αύξηση του εισοδήματος αυτής της κατηγορίας του πληθυσμού. Επιπλέον η μελέτη έδειξε ότι η διαφθορά αυξάνει τις ανισότητες στην εκπαίδευση καθώς και στη διανομή της γης. Ένα βασικό συμπέρασμα είναι επίσης ότι οι πολιτικές που έχουν στόχο τη μείωση της διαφθοράς έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των οικονομικών ανισοτήτων της φτώχειας.

Ωστόσο έχουν διατυπωθεί αμφιβολίες όσον αφορά την αιτιώδη σχέση μεταξύ επιπέδου διαφθοράς και αν οι οικονομικές ανισότητες συμβάλλουν στην ύπαρξη υψηλού επιπέδου διαφθοράς.

1.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΟΥΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ.

Σημασία δεν έχει μόνο να οριστεί η έννοια της παραοικονομίας, αλλά να προσδιοριστούν κάποια κοινά γνωρίσματα των ατόμων που επιλέγουν ή ωθούνται να δραστηριοποιούνται στο χώρο αυτό. Σε ποιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας απασχολούνται συνήθως τα άτομα που παραοικονομούν; Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο και η ηλικία τους; Έχουν κατά κανόνα τα άτομα αυτά κάποια επίσημη απασχόληση, ή το φαινόμενο της απασχόλησης στην παραοικονομία είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται μεταξύ των ανέργων; Είναι η παραοικονομία ένα φαινόμενο που αφορά κυρίως αυτούς που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας ή στο δημόσιο;

Η απάντηση των ερωτημάτων αυτών είναι πολλαπλά χρήσιμη τόσο από κοινωνιολογικής πλευράς, όσο και για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Στην ενότητα που ακολουθεί καταγράφονται τα χαρακτηριστικά των παραοικονομούντων, των ατόμων δηλαδή επί των οποίων τα ίχνη της παραοικονομίας είναι περισσότερο εμφανή.

Συγκεκριμένα εξετάζεται η κατανομή κατά γεωγραφική περιφέρεια, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, βαθμό αστικότητας, κύρια απασχόληση του αρχηγού του νοικοκυριού, φύλο, και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Ειδικότερα:

Γεωγραφική περιφέρεια

Η κατανομή των παραοικονομούντων κατά γεωγραφική περιφέρεια φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Περιφέρειες	Σύνολο νοικοκυριών	% παραοικονομούντων νοικοκυριών στο	% παραοικονομούντων νοικοκυριών στο σύνολο της χώρας.
--------------------	---------------------------	--	--

	v	σύνολο της κατηγορίας.	
Αν. Μακεδονία-Θράκη	398	68,3	4,0
Κεντρική Μακεδονία	1094	65,6	10,6
Δυτική Μακεδονία	172	57,0	1,5
Ήπειρο	195	70,8	2,0
Θεσσαλία	412	69,4	4,2
Ιόνια νησιά	139	68,3	1,4
Δυτική Ελλάδα	376	71,0	4,0
Στερεά Ελλάδα	295	72,2	3,2
Αττική	2690	65,4	26,0

Πηγή: «ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ»²

Και συγκεκριμένα το μεγαλύτερο ποσοστό παραοικονομούντων συγκεντρώνεται στην Αττική με ποσοστό 26% και στην Κεντρική Μακεδονία με ποσοστό 10,6%. Η συγκέντρωση αυτή είναι κατά κάποιο τρόπο αναμενόμενη λόγω του αυξημένου πληθυσμού που κατοικεί στις περιοχές αυτές. Ακολουθεί η Θεσσαλία, η Αν. Μακεδονία – Θράκη, η Δυτική Ελλάδα με ποσοστά αντίστοιχα 4,2%, 4,0% και 4,0%.

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας.

Με βάση τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα, και με κριτήριο τον κλάδο της οικονομικής δραστηριότητας παρατηρείται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός παραοικονομούντων εντοπίζεται στην αλιεία με ποσοστό 76,9% και ακολουθεί ο κλάδος των ξενοδοχείων με ποσοστό 73,7%. Συνεχίζοντας θα λέγαμε ότι ακολουθούν τα νοικοκυριά όπου ο αρχηγός τους απασχολείται

² «ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 115.

με κατασκευές, ενώ πολύ υψηλό ποσοστό παραοικονομίας παρατηρείται στα άτομα που απασχολούνται ως οικιακό προσωπικό σε ιδιωτικά νοικοκυριά (69%).

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας.	Σύνολο νοικοκυριών	Παραοικονομούντα νοικοκυριά	% παραοικον. νοικοκυριών στο σύνολο της κατηγορίας.
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία.	653	465	71,2
Αλιεία	26	20	76,9
Μεταποιητικές βιομηχανίες	691	459	66,4
Κατασκευές	418	284	67,9
Χονδρικό- λιανικό εμπόριο	626	397	63,4
Ξενοδοχεία εστιατόρια	209	154	73,7
(τράπεζες, ασφάλειες)	79	51	64,6
Δραστ. σχετικές με ακίνητη περιουσία. Εκμισθώσεις και επιχ. Δραστ.	119	69	58,0
Δημόσια διοίκηση και άμυνα.	399	266	66,7
Εκπαίδευση	169	96	56,8
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	141	74	52,5
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικ. Προσωπικό.	29	20	69,0

Βαθμός αστικότητας.

Στον πίνακα Π1.3 κατανέμονται οι παραοικονομούντες με κριτήριο το βαθμό αστικότητας σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Παρατηρείται λοιπόν ότι το 65% των παραοικονομούντων συγκεντρώνονται στις αστικές περιοχές, το 73,2% στις αγροτικές περιοχές και το 64,6% στις ημιαστικές. Σημασία ωστόσο, δεν έχει τόσο η κατανομή με βάση το βαθμό αστικότητας των παραοικονομούντων στο σύνολο, αλλά σε κάθε επιμέρους κατηγορία πληθυσμού. Έτσι, σύμφωνα με τον πίνακα, το υψηλότερο ποσοστό υπάρχει στις αγροτικές περιοχές το οποίο φθάνει το 73,2% των νοικοκυριών που κατοικεί στις περιοχές αυτές. Ο υψηλότερος αυτός συγκριτικά βαθμός δραστηριοποίησης στην παραοικονομία των αγροτικών νοικοκυριών φαίνεται και απ' το γεγονός ότι ενώ τα αγροτικά νοικοκυριά αποτελούν ένα σχετικά μικρό δείγμα στο σύνολο των νοικοκυριών το ποσοστό συμμετοχής τους στην παραοικονομία είναι το μεγαλύτερο.

ΠΙΝΑΚΑΣ Π1.3

³ «ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001.

Κέντρα	Σύνολο νοικοκυριών	Παραοικονομούντα νοικοκυριά	% παραοικον. Νοικοκυριών στο σύνολο της κατηγορίας.
Αστικά	4389	2858	65,1
Ημιαστικά	752	486	64,6
Αγροτικά	1615	1182	73,2

Πηγή: Ι.Ο.Β.Ε.⁴

Απασχόληση

Η κατανομή των παραοικονομούντων με βάση την κύρια απασχόληση του αρχηγού της οικογένειας σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης του ΚΕΠΕ έχει ως εξής: το 57,8% των παραοικονομούντων αφορά εργαζομένους και σε μικρότερο βαθμό τους συνταξιούχους και σε ποσοστό 29,8%. Όμως η εικόνα αλλάζει σημαντικά όταν εξετάζεται η συμμετοχή των παραοικονομούντων στο σύνολο κάθε κατηγορίας, από όπου προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής των παραοικονομούντων παρατηρείται στους φοιτητές με ποσοστό 80,7% και στους ανέργους με ποσοστό αντίστοιχα 76,00%.

Το φύλο.

Το φύλο του αρχηγού του νοικοκυριού δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη σημασία στην τάση ή τις ευκαιρίες που έχουν για δραστηριοποίηση στην παραοικονομία. Ενδεικτικά αναφέρουμε μια ελαφρά υπεροχή που έχουν οι γυναίκες, οι οποίες σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας φαίνεται να παραοικονομούν σε ποσοστό 70,3% έναντι 66,2% των ανδρών.

Το επίπεδο της εκπαίδευσης.

⁴ «ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001.

Η κατανομή με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης μας δείχνει ότι σε ποσοστό 38,3% φαίνεται να είναι αυτοί που έχουν απολυτήριο λυκείου. Ακολουθούν όσοι δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό και με ποσοστό που δεν ξεπερνάει 17% και όσοι έχουν απολυτήριο Γυμνασίου ή Λυκείου με ποσοστό 11,8% και 12,9% αντίστοιχα. Ως ποσοστό όμως του αριθμού των ατόμων κάθε επιμέρους κατηγορίας, το υψηλότερο ποσοστό παραοικονομούντων εμφανίζεται στους απόφοιτους Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων ή Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών, και με ποσοστό 70,3%. Στον αντίποδα βρίσκονται οι πτυχιούχοι ΑΕΙ ή κάτοχοι Μεταπτυχιακού τίτλου στους οποίους το ποσοστό των παραοικονομούντων είναι 53,0%. Η διαφορά αυτή ως ένα βαθμό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι όσο ανεβαίνει το επίπεδο εκπαίδευσης ενός ατόμου, τόσο αυξάνεται το εισόδημά του, και συνεπώς περιορίζεται η πιθανότητα να χαρακτηριστεί ως «παραοικονομών» από την σύγκριση των δαπανών του με το εισόδημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παραοικονομία στη χώρα μας ανέρχεται στο ιλιγγιώδες νούμερο του 40% κατά έτος επί της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα μας.

Αλλά πώς φτάσαμε σε αυτό το σημείο; Πως φτάσαμε στο σημείο ο ειλικρινής φορολογούμενος που τα «δηλώνει όλα» να είναι κατά την επικρατούσα αντίληψη «κορόιδο»;

Ο προβληματισμός μου θα αναπτυχθεί σε δύο επίπεδα. Στις ευθύνες του κράτους και στις ευθύνες του πολίτη.

α) Το κράτος με τα μέτρα πολιτικής που εφαρμόζει εξωθεί τον πολίτη στην παραοικονομία.

Το σύστημα ελέγχου της παραοικονομίας από το κράτος είναι ελλιπές και διάτρητο. (Χρηματισμοί, έλλειψη μηχανοργάνωσης...). Έτσι ώστε ο πολίτης να διακηρύσσει προς όλες τις κατευθύνσεις πως το κράτος δεν θέλει κι όχι πως δεν μπορεί να συλλάβει τους παραοικονομούντες. Πως το κράτος είναι δέσμιο μεγάλων συμφερόντων.

Το κράτος στέκεται αμέτοχος παρατηρητής στο όργιο του παρεμπορίου ή και λαθρεμπορίου που συντελείται στους χώρους των λαϊκών αγορών, που έχουν μεταμορφωθεί σε ανατολίτικα παζάρια. Φταίει λοιπόν μόνο ο πολίτης που δεν κάνει τις αγορές του από τα εμπορικά καταστήματα; Ας το εξετάσουμε κι από άλλη πλευρά.

Τι να κάνει ο πολίτης μπροστά στο όργιο της κερδοσκοπίας και εκμετάλλευσης που παρατηρείται σε μεγάλο μέρος της νόμιμης αγοράς; Αν κοιτάξουμε τις βιτρίνες σήμερα θα δούμε να διαφημίζονται εκπτώσεις από 30% ως και 70%. Που σημαίνει τι; Πως και με 50% έκπτωση αν πουλήσουν τα εμπορεύματά τους, τότε και πάλι κερδίζουν. Αυτό είναι δείγμα εξόφθαλμης ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας. Το κράτος τι κάνει για να προστατέψει το εισόδημα του πολίτη, που σημειωτέον, μειώθηκε δραματικά τα τελευταία χρόνια;

Οι ρουσφετολογικές προσλήψεις στο Δημόσιο, χωρίς γενικότερο σχεδιασμό, κατασπαταλούν πόρους (και διαλύουν την κρατική μηχανή). Οι αδιαφανείς αναθέσεις έργων πολλών εκατομμυρίων. Οι διαγωνισμοί δισεκατομμυρίων με εκπώσεις ως και 80% και οι ακολουθούμενες επανατιμολογήσεις των κατακυρωθέντων διαγωνισμών.

Το απίθανο ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας με πλήρη αδιαφάνεια που επιχειρήθηκε από την προηγούμενη κυβέρνηση. Υπό πώληση όσο-όσο ΟΤΕ, ΔΕΗ, τα διυλιστήρια... Όλα αυτά έχουν σίγουρα όχι άδικα δημιουργήσει στους πολίτες την εντύπωση ενός κράτους τουλάχιστον σπάταλου. Για να μπορέσει το κράτος να διαδραματίσει τον αποφασιστικό ρόλο που αναμφισβήτητα του αναλογεί, πρέπει να εξυγιανθεί.

β) Έρχομαι τώρα στις ευθύνες των απλών πολιτών

Ο απλός πολίτης, ο ελεύθερος επαγγελματίας κάθε είδους επαγγέλματος, συμμετέχει με όποιες δυνατότητες έχει στο «Εθνικό σπορ» της φοροδιαφυγής.

Ακριβώς αυτό το γεγονός αποτελεί κατά τη γνώμη μου, και τον καθοριστικό παράγοντα της διαιώνισης της παραοικονομίας στον τόπο μας. Πέφτουμε στην παγίδα και φοροδιαφεύγοντας τα μικρά ποσά που αναλογούν στην οικονομική μας επιφάνεια, νιώθουμε συμμετοχοί και συνένοχοι στην παρανομία της φοροδιαφυγής. Έτσι κάθε φορά που το επίσημο κράτος προσπαθεί να περιορίσει την φοροδιαφυγή, βρίσκει αντιμέτωπο του όχι μια μικρή ομάδα πολιτών, αλλά ολόκληρη την ελληνική κοινωνία (εκτός μισθωτών και συνταξιούχων).

Πότε θα καταλάβουμε επιτέλους πως είμαστε το μικρότερο γρανάζι στον μηχανισμό της παραοικονομίας! Πότε θα αντιληφθούμε πως μας χρησιμοποιούν; Πότε θα αντιληφθούμε πως το εισόδημα των έξι-επτά εκατομμυρίων ή και λίγο μεγαλύτερο που κρύβουμε δεν βρίσκεται πολύ παραπάνω από το όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης σήμερα;

Αν όλοι δηλώναμε το πραγματικό μας εισόδημα τότε οι φορολογικοί συντελεστές θα κατέβαιναν θεαματικά και τελικά μεγάλα ποσά στην εφορία θα πλήρωναν μόνο οι κερδίζοντες μερικές δεκάδες εκατομμύρια ως δισεκατομμύρια.

Εξάλλου κάποια στιγμή, είτε με το πόθεν έσχες, είτε με τα τεκμήρια διαβίωσης, υπάρχει ο κίνδυνος να απολεστεί το εισόδημα που κερδίζουμε από τη φοροδιαφυγή και να βεβαιωθούν και ποινικές ευθύνες.

Μια κοινωνία για να λειτουργεί καλά προϋποθέτει οργάνωση, διοίκηση και τάξη. Διαφορετικά οι άνθρωποι δε νιώθουν ασφαλείς. Η κοινωνία διαλύεται, όταν δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική ισότητα. Όροι απαραίτητοι για την ύπαρξη κοινωνικής συνείδησης.

Σήμερα λοιπόν είναι η κατάλληλη στιγμή. Η στιγμή που το επίσημο κράτος αρνούμενο τη λογική του πολιτικού κόστους, να πάρει τα αναγκαία μέτρα. Με κοινωνικό διάλογο αλλά και ήρεμη αποφασιστικότητα, να κάνει τις φιλολαϊκές φορολογικές τομές για την πραγμάτωση δίκαιου και αναλογικού φορολογικού συστήματος στη χώρα μας.

Σήμερα είναι η στιγμή που ο απλός πολίτης απεγκλωβισμένος από τις ανατολίτικες νοοτροπίες του παρελθόντος, μέσα από τα συνδικαλιστικά του όργανα, θα οδηγήσει την κοινωνία μας στην πραγμάτωση των οραμάτων της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας.

2.2 ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΗ

Πολλοί ερευνητές έχουν προσπαθήσει να απομονώσουν την επίδραση που ασκεί το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης στην τάση για παραοικονομία. Τα αποτελέσματα τους όμως δε δείχνουν ότι η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών είναι, όπως ενδεχομένως από πρώτη άποψη φαίνεται, δεδομένη και σαφής. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των προσπαθειών είναι ότι για λόγους κυρίως πρακτικούς η ανάλυση περιορίζεται στην επίδραση που ασκεί το ύψος των φορολογικών συντελεστών στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων.

Είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης συσχετίζεται θετικά με το φαινόμενο της παραοικονομίας, δηλαδή ότι καθώς μεταβάλλεται ο φορολογικός συντελεστής, η παραοικονομία μεταβάλλεται προς την ίδια κατεύθυνση. Και αυτό γιατί η μη

πληρωμή φόρου αυξάνει το διαθέσιμο εισόδημα των φορολογούμενων. Κατά συνέπεια υπάρχει κίνητρο για παραοικονομία. Το κίνητρο αυτό δεν υπάρχει βέβαια μόνο στην περίπτωση του φόρου εισοδήματος, όπου λόγω της φύσης του φόρου το κίνητρο αυτό είναι περισσότερο διακριτό και στον οποίο το ύψος του οριακού φορολογικού συντελεστή συχνά προσεγγίζει ή και υπερβαίνει το 50%, αλλά σε όλη την άμεση φορολογία. Υπάρχει επίσης και στην έμμεση φορολογία ιδιαίτερα στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης όπου σε ορισμένες περιπτώσεις η συνολική φορολογική επιβάρυνση φθάνει ή και υπερβαίνει κατά πολύ το μέγεθος της φορολογητέας αξίας.

Η θετική συσχέτιση μεταξύ επιπέδου φορολογικής επιβάρυνσης και παραοικονομίας, οδήγησε ορισμένους ερευνητές να προτείνουν ως λύση του προβλήματος τη μείωση των φορολογικών συντελεστών. Πιστεύουν δηλαδή, ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα ωθήσει τους φορολογούμενους να δηλώσουν περισσότερο εισόδημα, αφού το όφελός τους από την απόκρυψη εισοδήματος θα είναι μικρότερο. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα οδηγήσει τελικά στην αύξηση των φορολογικών εσόδων, γιατί θα μειωθούν οι αρνητικές επιδράσεις που ασκεί η φορολογία στις αποφάσεις για εργασία, αποταμίευση και επενδύσεις. Και αυτό, γιατί οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές ωθούν τους εργαζόμενους στη μείωση της δραστηριοποίησης τους στην επίσημη οικονομία και στην αύξηση της απασχόλησής τους στην παραοικονομία. Στην άποψη αυτή υπάρχει και αντίλογος.

Συγκεκριμένα, πολλοί αποδέχονται ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στο μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης και στην παραοικονομία, αλλά δεν θεωρούν ως λύση του προβλήματος τη μείωση των φορολογικών συντελεστών. Υποστηρίζουν, ότι το γεγονός ότι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές δημιουργούν ισχυρό κίνητρο για παραοικονομία δεν αρκεί από μόνο του για να οδηγήσει κάποιον στην παραοικονομία, αλλά ότι πρέπει το ίδιο το φορολογικό σύστημα να παρέχει ευκαιρίες για παραοικονομία.

Με άλλα λόγια, υποστηρίζουν ότι αν υπάρχουν ασάφειες στην φορολογική νομοθεσία, αν δεν γίνονται όσο συχνά πρέπει φορολογικοί

έλεγχοι, αν οι έλεγχοι δεν είναι ουσιαστικοί, αν υπάρχει διαφθορά στις φορολογικές αρχές το φαινόμενο θα εξακολουθεί να υπάρχει ανεξάρτητα από το ύψος του φορολογικού συντελεστή. Γιατί αν οι φορολογούμενοι έχουν αρκετές ευκαιρίες για απόκρυψη εισοδημάτων και συναλλαγών, θα τις εκμεταλλευτούν ακόμη και αν ο φορολογικός συντελεστής είναι χαμηλός.

Η απόφαση λοιπόν, για παραοικονομία από την μία σχετίζεται θετικά με το ύψος του φορολογικού συντελεστή, με την έννοια ότι όσο αυξάνεται ο φορολογικός συντελεστής μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα και άρα υπάρχει κίνητρο για απόκρυψη εισοδήματος, και από την άλλη εξαρτάται από τις από τις ευκαιρίες που υπάρχουν για φοροδιαφυγή. Έτσι ενώ είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς ότι αυξασομένου του φορολογικού συντελεστή δημιουργούνται τάσεις και κίνητρα για παραοικονομία, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι όσο αυξάνει ο φορολογικός συντελεστής αυξάνει και η παραοικονομία γιατί η πραγματοποίηση ή όχι της τάσης αυτής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες.

Την άποψη αυτή φαίνεται να ενισχύουν και τα υφιστάμενα στοιχεία, τα οποία δείχνουν ότι η παραοικονομία δεν υπάρχει μόνο εκεί όπου οι συντελεστές είναι υψηλοί, αλλά και εκεί όπου οι συντελεστές είναι χαμηλοί, αλλά το φορολογικό σύστημα παρέχει μεγάλες ευκαιρίες για παραοικονομία.

Τα στοιχεία αυτά βέβαια δεν αρκούν για να οδηγηθεί κανείς σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης και στο μέγεθος της παραοικονομίας. Αποτελεί όμως ένδειξη ότι η σχέση μεταξύ παραοικονομίας και επιπέδου φορολογικής επιβάρυνσης δεν είναι τόσο απλή, όσο από πρώτη άποψη φαίνεται.

Έντονες αμφισβητήσεις υπάρχουν επίσης, και όσον αφορά ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών, με την μείωση της παραοικονομίας που θα προκαλέσουν, θα οδηγήσει σε αύξηση των εσόδων. Γιατί μια μείωση των φορολογικών συντελεστών, ακόμη και αν προκαλέσει σε αύξηση του δηλωθέντος εισοδήματος, δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι θα οδηγήσει σε αύξηση των εσόδων, αφού τα ήδη δηλούμενα εισοδήματα θα φορολογηθούν με χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές από αυτούς με τους οποίους επιβαρύνονταν πριν από την μείωση των φορολογικών συντελεστών.

Από τα μέχρι στιγμής αναφερθέντα συνάγεται ότι η σχέση ανάμεσα στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης και στην παραοικονομία δεν θα πρέπει να θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένη και ότι για την τεκμηρίωση της σχέσης αυτής απαιτείται περαιτέρω έρευνα.

2.3 ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Ως δεύτερο ισχυρό κίνητρο, για την προσφυγή στην παραοικονομική δραστηριότητα, μετά την υψηλή φορολογική επιβάρυνση, η διεθνής σχετική βιβλιογραφία αναφέρει τους περιορισμούς και τις παρεμβάσεις εκείνες του κράτους, που καταλήγουν στην αύξηση του βαθμού ανελαστικότητάς της αγοράς εργασίας, όπως ανάμεσα σε άλλα.

- Το υπερβολικό κοινωνικό κόστος της εργασίας.
- Η επιβολή περιορισμών στην ελευθερία δράσης των εργοδοτών, αναφορικά με τις σχέσεις τους με τους εργαζόμενους.
- Η μείωση των ωρών εργασίας και η επιβολή σημαντικών περιορισμών για τη χρησιμοποίηση υπερωριακής εργασίας.
- Τα εξαιρετικά γενναιόδωρα επιδόματα ανεργίας.
- Η εξίσωση της αμοιβής ανδρών και γυναικών.
- Ο μεγάλος αριθμός ατόμων, που δικαιούνται επιδόματος ασθενείας, γήρατος, ανικανότητας.

Όπως, όμως τονίστηκε και στην περίπτωση της φορολογικής επιβάρυνσης, το ίδιο ισχύει και σε ότι αφορά τους κρατικούς περιορισμούς και παρεμβάσεις. Ότι δηλαδή, πρόκειται για διαπιστώσεις, που δεν αποδεικνύονται από την πραγματικότητα. Παρόλο ότι πιθανότατα, το κύριο κίνητρο της προσφυγής, στην παραοικονομία είναι οικονομικό, δεν αρκεί η ύπαρξη κινήτρων (δηλαδή, υψηλή φορολογική επιβάρυνση, περιορισμοί κτλ.), αν παράλληλα η συγκεκριμένη οικονομία δεν εξασφαλίζει και τις απαραίτητες ευκαιρίες.

Παρόλο ότι, η αύξηση των αποδοχών των εργαζομένων στην Ελλάδα ήταν ταχεία μετά το 1975, το επίπεδο τους υπολείπεται ακόμη, σημαντικά, σε σύγκριση με το αντίστοιχο πιο ανεπτυγμένων οικονομιών. Εξάλλου, η αύξηση

των αποδοχών των εργαζομένων, σε πραγματικούς όρους, είναι πολύ χαμηλότερη απ' ότι σε νομισματικούς, εξαιτίας του υψηλού ρυθμού πληθωρισμού, που επικράτησε στη χώρα μας.

Μπορούμε, συνεπώς, να συμπεράνουμε ότι το υψηλότερο φορολογικό βάρος και οι περιορισμοί και παρεμβάσεις του κράτους, στην αγορά εργασίας δεν είναι σε θέση από μόνοι τους, να δημιουργήσουν σημαντική παραοικονομία χρειάζεται να υπάρχει και το πρόσφορο, γι' αυτή, κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.⁵

2.4 Η ΣΧΕΣΗ ΑΜΕΣΩΝ-ΕΜΜΕΣΩΝ ΦΟΡΩΝ

Μια κλασική διάκριση των φόρων είναι σε άμεσους και έμμεσους. Οι άμεσοι φόροι ως περισσότερο προοδευτικοί συμβάλουν στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και άρα θεωρούνται περισσότερο κατάλληλοι από τους έμμεσους για την αναδιανομή του εισοδήματος. Παράλληλα έχουν μεγαλύτερη εισοδηματική ελαστικότητα και επομένως είναι περισσότερο κατάλληλοι για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Κατά συνέπεια η σχέση άμεσων-έμμεσων φόρων αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης του φορολογικού συστήματος.

Θεωρητικά η συμμετοχή των άμεσων φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα πρέπει να αυξάνει με την αύξηση του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Συγκεκριμένα την περίοδο 1950-1965⁶ που η Ελλάδα είχε τους ταχύτερους ρυθμούς της οικονομικής της ανάπτυξης το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα συνολικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού όχι μόνο δεν αυξήθηκαν αλλά μειώνονταν σχεδόν διαρκώς. Έτσι από 29,1% που ήταν το 1951 έφτασε το 17,0% το 1965. Στη συνέχεια η σχέση άμεσων-έμμεσων φόρων βελτιώθηκε αισθητά, αλλά η βελτίωση αυτή δεν είχε μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού να βρίσκεται σήμερα στα ίδια περίπου ή

⁵ ΜΑΡΙΑ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ-ΔΕΛΙΒΑΝΗ «Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1990, ΣΕΛ. 53

⁶ «ΚΕΡΔΟΣ» ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 5/6/2003.

και χαμηλότερα επίπεδα απ' αυτά που ήταν πριν από πενήντα χρόνια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η σχέση άμεσων-έμμεσων φόρων δε βελτιώθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο παρ' όλο που η βελτίωση της σχέσης αυτής αποτέλεσε στόχο όλων σχεδόν των προγραμμάτων οικονομικής ανάπτυξης και πρόταση όλων των αρμοδίων ομάδων εργασίας και επιτροπών. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Κυρίως όμως οφείλεται στο γεγονός ότι η φορολογική πολιτική που ασκείται στη χώρα αυτή δε φαίνεται να διαμορφώνεται σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Έτσι δεν πρέπει να είναι τυχαίο το γεγονός ότι το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα φορολογικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού μειώθηκε όλα σχεδόν τα έτη των βουλευτικών εκλογών.

2.5 Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Η αύξηση μεταπολεμικά του μεγέθους του φορολογικού τομέα στην Ελλάδα συνοδεύτηκε αναπόφευκτα και από μεταβολές στη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος από τις οποίες άλλες ήταν αποτέλεσμα μέτρων που έλαβε η Πολιτεία και άλλες προκλήθηκαν αυτόματα από αυτή την ίδια την ανάπτυξη. Οι χώρες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες επιλογής όσον αφορά τη δομή του φορολογικού συστήματος. Η κυριαρχία του αγροτικού τομέα και ο βαθμός οργάνωσης της οικονομίας κάνουν στις χώρες αυτές τη φορολογία του εισοδήματος προβληματική.

Συνέπεια της αδυναμίας αυτής είναι ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων να έχει μικρή συμμετοχή στα συνολικά φορολογικά έσοδα, η οποία ως ένα βαθμό οφείλεται στο ότι η επιβολή του δεν είναι γενική αλλά περιορίζεται στα εισοδήματα από άλλες πηγές: Αυτές στις οποίες η επιβολή του φόρου εισοδήματος είναι διαχειριστικά και πολιτικά εφικτή.

Μια τέτοια πηγή είναι το εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες. Αντίθετα το αγροτικό εισόδημα, η υπεραξία κ.λ.π. απαλλάσσονται με τη μία ή την άλλη μορφή από τη φορολογία, ενώ υπάρχουν προνομιακές ρυθμίσεις για τις επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες που μπορούν να ασκήσουν υψηλή πολιτική πίεση.

Σημαντικές δυσκολίες εμφανίζει επίσης και η φορολόγηση των επιχειρήσεων. Έτσι επειδή στις χώρες αυτές ο προσδιορισμός των κερδών είναι δύσκολος με βάση τις λογιστικές μεθόδους, το μέγεθος της φορολογικής βάσης προσδιορίζεται εξωλογιστικά. Δηλαδή προσδιορίζεται με την εφαρμογή συντελεστών καθαρού κέρδους στα ακαθάριστα έσοδα ανάλογα με τον κλάδο στον οποίο λειτουργεί η επιχείρηση ή με ανάλογες εξωλογιστικές μεθόδους. Με τον τρόπο αυτό ο φόρος που αναλογεί σε κάθε επιχείρηση εξαρτάται από το ύψος των πωλήσεών της, με αποτέλεσμα ο φόρος εισοδήματος να μετατρέπεται ουσιαστικά σε φόρο επί των πωλήσεων. Επειδή όμως και οι πωλήσεις δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν, τα έσοδα από τη φορολογία των κερδών αποτελούν μικρό ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων. Αντίθετα στις χώρες που επίσης βρίσκονται στα πρώτα στάδια

ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα σημαντική η συμμετοχή φορολογίας των ακινήτων και των φόρων (εισαγωγές) λόγω των διαχειριστικών πλεονεκτημάτων που εμφανίζουν.

Καθώς αναπτύσσεται η οικονομία, όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού συγκεντρώνεται στα αστικά κέντρα, ο αγροτικός τομέας συρρικνώνεται και αναπτύσσονται ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας κάτι που ευνοεί την επέκταση της φορολογίας εισοδήματος. Η αγορά οργανώνεται, οι επιχειρήσεις εκσυγχρονίζονται και εξαπλώνεται η χρήση λογιστικών μεθόδων με συνέπεια να γίνεται ευκολότερη και η φορολόγηση των κερδών. Έτσι είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι με την αύξηση του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης να αυξηθεί και η συμμετοχή του φόρου εισοδήματος στα φορολογικά έσοδα. Η αύξηση αυτή αναμένεται επίσης και για μια σειρά από λόγους κοινωνικούς, πολιτικούς κ.λ.π. οι οποίοι έχουν αποδειχθεί ότι ασκούν σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του φορολογικού συστήματος.

Απ' όσα αναφέρθηκαν παραπάνω προκύπτει ότι παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα τη μεταπολεμική περίοδο αναπτύχθηκε εντυπωσιακά, η ανάπτυξή της δεν αντανακλάται στο φορολογικό σύστημα. Έτσι για παράδειγμα η φορολογία εισοδήματος στην Ελλάδα εξακολουθεί να έχει και σήμερα πολλά από τα χαρακτηριστικά που έχουν οι χώρες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης (εξωλογιστικός προσδιορισμός κερδών, απαλλαγές πηγών εισοδήματος κ.λ.π.). Με τα δεδομένα αυτά δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι το ποσοστό συμμετοχής του φόρου εισοδήματος στα συνολικά φορολογικά έσοδα είναι σήμερα στην Ελλάδα στα ίδια περίπου επίπεδα ή αισθητά χαμηλότερα απ' ό,τι ήταν σε άλλες χώρες πριν από περίπου έναν αιώνα. Αλλά και σε σύγκριση με άλλες χώρες που είναι πολύ λιγότερο ανεπτυγμένες απ' αυτές, η Ελλάδα δεν εμφανίζει καλύτερη εικόνα.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος είναι στην Ελλάδα αρκετά διαφορετική απ' αυτήν των άλλων χωρών. Η διαφορά αυτή ως ένα βαθμό οφείλεται στις διαφορετικές αντιλήψεις που επικρατούν στην Ελλάδα για το ρόλο της φορολογίας ως μέσον άσκησης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Επίσης προκύπτει ότι παρά τη σημαντική αύξηση του βιοτικού επιπέδου και της εξέλιξης που υπήρξε μεταπολεμικά, η Ελλάδα εξακολουθεί στο φορολογικό τομέα να έχει τα χαρακτηριστικά της χώρας που βρίσκεται στα πρώτα στάδια.

2.6 ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι απλό και κατανοητό τόσο από τους εφοριακούς, όσο κι από τους φορολογουμένους. Αρκεί ωστόσο η απαρίθμηση των νόμων που τίθενται σε εφαρμογή κάθε χρόνο, των ειδικών ρυθμίσεων, των υπουργικών αποφάσεων, των εγκυκλίων και των λοιπών νομοθετημάτων που περιλαμβάνουν φορολογικές ρυθμίσεις για να κατανοήσει κανείς την πολυνομία, την πολυπλοκότητα και την έλλειψη συνοχής όλων αυτών που συνθέτουν σήμερα το φορολογικό σύστημα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από το 1980 μέχρι και σήμερα έχουν ψηφισθεί στη Βουλή παραπάνω από 51 φορολογικά νομοσχέδια, ενώ ο αριθμός των νόμων στους οποίους υπάρχουν φορολογικές διατάξεις είναι άγνωστος. Και μόνο η αρίθμηση αυτή δείχνει ότι το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι δύσκολο κανείς να το εμπεδώσει και να το εφαρμόσει.

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει επίσημος μηχανισμός έγκαιρης κοινοποίησης ή γνωστοποίησης των εκατοντάδων αυτών εγκυκλίων και υπουργικών αποφάσεων στους φορολογουμένους κάνει ακόμη πιο δύσκολη την κατάσταση ακόμη και στα ίδια τα στελέχη του Υπουργείου Οικονομικών. Μια ειδική κατηγορία υπουργικών αποφάσεων, η οποία αξίζει να σχολιασθεί ιδιαίτερα, είναι αυτή με τις οποίες θεσπίζονται ειδικές ρυθμίσεις τακτοποίησης φορολογικών εκκρεμοτήτων και οφειλών προς το Δημόσιο. Οι ρυθμίσεις αυτές αφορούν κυρίως απαλλαγές και εκπτώσεις από πρόσθετους φόρους, κυρώσεις, πλειστηριασμούς, παροχή αυξημένου αριθμού δόσεων για την πληρωμή των χρεών. Ένας ενδεικτικός πίνακας για τις ειδικές ρυθμίσεις μας δείχνει για παράδειγμα:

Έτος	Ειδικές Ρυθμίσεις
1980	2
1981	2
1982	3
1984	2
1985	3
1986	1
1987	4
1988	2
1989	2
1990	5
1991	3
1992	2
1993	5
1994	3
1995	1
1996	2
1997	1
1998	1
1999	2
2000	3
2001	2
Σύνολο	51

Ο λαβύρινθος της πολυνομίας δε σταματάει όμως εδώ. Γιατί εκτός των άλλων υπάρχουν και οι λεγόμενες διοικητικές λύσεις οι οποίες διακρίνονται σε γενικές και ειδικές όπου οι πρώτες ρυθμίζουν θέματα γενικού ενδιαφέροντος που αφορούν το σύνολο της χώρας, ενώ οι δεύτερες ρυθμίζουν θέματα ειδικού ενδιαφέροντος όπως για παράδειγμα ερωτήματα πολιτικών, συνδικαλιστικών φορέων. Τέλος εκτός από τους φορολογικούς νόμους, τους νόμους διαφόρων άλλων υπουργείων που περιλαμβάνουν φορολογικές διατάξεις, τα προεδρικά διατάγματα, τις υπουργικές αποφάσεις, τις εγκυκλίους και τις διοικητικές, ο μακρύς κατάλογος της πολυνομίας του φορολογικού συστήματος συμπληρώνεται με τις αποφάσεις των αρμοδίων διοικητικών και άλλων δικαστηρίων. Οι αποφάσεις αυτές αποτελούν μέρος της γενικότερης φορολογικής νομολογίας και διακρίνονται σε αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και των Διοικητικών Πρωτοδικείων.

Προβλήματα όμως υπάρχουν και στο περιεχόμενο όλων αυτών των διατάξεων οι οποίες χαρακτηρίζονται από έλλειψη εσωτερικής συνοχής, απουσία οικονομικής σκέψης και αδυναμίες από πλευράς νομοπαρασκευαστικής. Όμως η συνθετότητα των πράξεων και περιπτώσεων που καλείται να αντιμετωπίσει στην καθημερινή του λειτουργία το φορολογικό σύστημα απαιτεί ειδικές γνώσεις για το σχεδιασμό της φορολογικής πολιτικής και ειδικές γνώσεις στο να εκφραστούν οι στόχοι της πολιτικής αυτής σε κείμενα που να έχουν νομική ισχύ. Και που είναι εύκολο γιατί απαιτεί ακρίβεια των λέξεων, σαφήνεια και αυστηρότητα στη διατύπωση που να μην αφήνουν περιθώρια ερμηνειών. Ωστόσο η αντίληψη που φαίνεται να κυριαρχεί στην Ελλάδα όσον αφορά το θέμα αυτό είναι ότι από τη στιγμή που θα ληφθούν οι πολιτικές αποφάσεις τα υπόλοιπα είναι εύκολα και απομένει η ψήφιση του σχεδίου νόμου στη Βουλή. Παράλληλα η σύνταξη των νομοσχεδίων, εγκυκλίων κ.λ.π. αποτελεί καθήκον που

έχει ανατεθεί σε διοικητικούς υπαλλήλους και όχι σε ειδικούς. Οι συνέπειες των πρακτικών αυτών στο σχεδιασμό και στη διοίκηση του φορολογικού συστήματος είναι προφανείς.⁷

2.7 Η ΔΙΑΒΡΩΣΗ ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΒΑΣΗΣ

Οι ρυθμίσεις που για λόγους οικονομικούς, κοινωνικούς βρίσκονται μέσα σ' ένα φορολογικό σύστημα ή παρέχουν προνομιακή μεταχείριση σε ορισμένους φορολογούμενους, ή ευνοούν μια μορφή εισοδήματος σε σχέση με κάποια άλλη. Η προνομιακή μεταχείριση αυτή παρέχεται με την μορφή των φορολογικών απαλλαγών, των εκπτώσεων απ' το εισόδημα, των μειωμένων φορολογικών συντελεστών. Οι ρυθμίσεις αυτές ικανοποιούν ορισμένες ανάγκες και το όφελος τους από την χορήγησή τους εκτιμάται ότι είναι μεγαλύτερο απ' το κόστος τους, αν και το κόστος τους δεν είναι πάντα γνωστό.

Στο Ελληνικό φορολογικό σύστημα υπάρχει ένας υπερβολικά μεγάλος αριθμός τέτοιων ρυθμίσεων εκ των οποίων πολλές ρυθμίσεις από αυτές δεν έχουν σήμερα ισχυρή δικαιολογητική βάση είτε γιατί έπαυσε να ισχύει ο λόγος που για τον οποίο αρχικά δόθηκαν, είτε γιατί απ' την αρχή η χορήγησή τους δεν βασιζόταν σε οικονομικά ή κοινωνικά κριτήρια αλλά ήταν καθαρά θέμα πολιτικής πίεσης.

Τα προβλήματα που παρουσιάζουν αυτές οι ρυθμίσεις είναι πολλά. Αξίζει ν' αναφέρουμε μερικά απ' αυτά. Ένα πρώτο πρόβλημα και ίσως σημαντικό είναι ότι σπάνια εξετάζονται, ενώ συχνά θεσμοθετούνται χωρίς καν να συνοδεύονται με εκτίμηση της απώλειας των εσόδων που συχνά προκαλούν. Έτσι, μόλις τεθούν σ' εφαρμογή βρίσκονται κρυμμένες μέσα στο φορολογικό σύστημα, μοιάζουν σαν τις άλλες φορολογικές ρυθμίσεις και μετά μετατρέπονται σε υποχρεώσεις που είναι δύσκολο να αρθούν. Ενσωματώνονται δηλαδή στο φορολογικό σύστημα και είναι άγνωστο πόσοι θα τις εκμεταλλευτούν και σε ποιο βαθμό. Κατά συνέπεια είναι δύσκολο να εκτιμήσει κανείς προκαταβολικά πως θα εξελιχθεί το κόστος τους. Έτσι, οι

⁷ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 284

φορολογικές απαλλαγές όταν συζητούνται στην Βουλή εξετάζονται κατά περίπτωση και όχι συνολικά, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διαμορφωθεί γενικότερη άποψη και να δυσκολεύεται ο έλεγχος του προϋπολογισμού.

Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να υπάρχει συντονισμός μεταξύ φορολογικών ελαφρύνσεων και άμεσων δαπανών και να παρεμποδίζεται η αξιολόγηση και η σωστή διαχείριση των κυβερνητικών προγραμμάτων. Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να γίνεται σπατάλη πόρων για φορολογικές απαλλαγές σε περιόδους δραστικής περικοπής των Δημοσίων Δαπανών.

Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι ο τρόπος με τον οποίο κατανέμονται τα οφέλη των φορολογικών δαπανών στα διάφορα εισοδηματικά κλιμάκια. Συγκεκριμένα, θεωρείται ότι οι φορολογικές δαπάνες από την φύση τους παρέχουν μεγάλη βοήθεια στις υψηλές εισοδηματικές τάξεις, μικρή στις μεσαίες και καμία στις χαμηλές αφού : Η αξία τους για τους φορολογούμενους εξαρτάται από τον οριακό φορολογικό συντελεστή. Έτσι, αν η φορολογία είναι προοδευτική η απόλυτη αξία των φορολογικών δαπανών αυξάνει καθώς αυξάνει το εισόδημα και η περιουσία. Επιπλέον, με τις φορολογικές δαπάνες ωφελούνται μόνο όσοι πληρώνουν φόρο. Αντίθετα δεν ωφελούνται καθόλου όσοι δεν φορολογούνται, γιατί το εισόδημα τους είναι πολύ χαμηλό ή έχουν ζημιά. Ορισμένες φορολογικές δαπάνες παρέχονται ως επιδότηση συγκεκριμένων κοινωνικών και καταναλωτικών δαπανών. Οι ελαφρύνσεις αυτές ωφελούν περισσότερο τις υψηλές εισοδηματικές τάξεις για τον πρόσθετο λόγο ότι οι επιδοτούμενες δαπάνες αυξάνουν το εισόδημα.

Τέλος, πολλές από τις απαλλαγές και τις εκπτώσεις που παρέχει το φορολογικό σύστημα είναι άγνωστες στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις. Επομένως, οι φορολογικές δαπάνες είναι μια μέθοδος παροχής βοήθειας η οποία είναι αντίθετη με τις αρχές στις οποίες βασίζεται το όλο δημοσιονομικό σύστημα και για τον λόγο αυτό τους έχει δοθεί ο χαρακτηρισμός ότι αποτελούν « πρόνοια για τους πλούσιους».

Κατά συνέπεια η χρησιμοποίηση των φορολογικών δαπανών, όχι μόνο δεν ικανοποιεί το κριτήριο της οριζόντιας ισότητας των κοινωνικών προγραμμάτων, αλλά βλάπτει το φορολογικό σύστημα και τις προσπάθειες για την δημιουργία φορολογικής συνείδησης των πολιτών.

Οι διαπιστώσεις αυτές έχουν προκαλέσει σ' όλες σχεδόν τις χώρες μια τάση για αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος, η οποία βασίζεται στην διερεύνηση της φορολογικής βάσης και η οποία εκτός του ότι κάνει το φορολογικό σύστημα δικαιότερο, προκαλεί μείωση των φορολογικών συντελεστών με συνέπεια να μειωθούν και οι διάφορες δυσμενείς επιδράσεις της φορολογίας.

Στα πλαίσια αυτά έχει σε άλλες χώρες δοθεί στις φορολογικές δαπάνες ιδιαίτερη προσοχή με αποτέλεσμα εδώ και πολλά χρόνια να περιλαμβάνονται στους κρατικούς προϋπολογισμούς, ν' αποτελούν παράρτημα τους ή σε προσαρτημένους λογαριασμούς. Σε ορισμένες μάλιστα χώρες η δημοσίευση και η κατάρτιση προϋπολογισμού φορολογικών δαπανών είναι από τον νόμο υποχρεωτική (π.χ Γερμανία, Η.Π.Α, Γαλλία, Αυστρία, Ισπανία) ενώ σε άλλες δεν υπάρχει νομική υποχρέωση, αλλά εκτιμάται το κόστος τους και δημοσιεύεται σχετική έκθεση σε τακτά χρονικά διαστήματα.(π.χ Καναδάς, Πορτογαλία, Βρετανία.).⁸

Τα πλεονεκτήματα της καταγραφής και δημοσίευσης των φορολογικών δαπανών είναι πολλά. Καταρχήν η δημοσίευση των « ειδικών » φορολογικών ρυθμίσεων κάνει στο κοινό περισσότερο γνωστό το ρόλο του κράτους και τους στόχους της κυβέρνησης. Επίσης, επιτρέπει στο εκλογικό σώμα να εντοπίσει να εκτιμήσει ευκολότερα τις μεταβολές της κυβερνητικής πολιτικής.

Όφελος όμως, από τη δημοσίευση των φορολογικών επιδοτήσεων έχει και η ίδια η κυβέρνηση, γιατί με την κατάρτιση προϋπολογισμού ή ειδικού λογαριασμού φορολογικών δαπανών παρέχεται η δυνατότητα στην κυβέρνηση να επανεξετάσει τις φορολογικές επιδοτήσεις, όπως ακριβώς κάνει κάθε χρόνο και με τις αντίστοιχες άμεσες δαπάνες. Επίσης, η δημοσίευση των φορολογικών δαπανών παρέχει και ένα πρόσθετο όφελος στον Υπουργό των Οικονομικών, αφού με την δημοσίευση αυξάνεται η πληροφόρηση του κοινού, το οποίο με την πίεση που θα ασκήσει θα πετύχει την κατάργηση των κοινωνικά απαράδεκτων φορολογικών

⁸ Ι. ΒΑΒΟΥΡΑΣ – Α. ΚΟΥΤΡΗΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ». Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ, 1991, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΣΕΛ. 302

προνομίων, κάτι που θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά λόγω του υψηλού πολιτικού κόστους.

Επιπλέον, η δημοσίευση των φορολογικών προνομίων έχει ως αποτέλεσμα να συγκεντρώνεται η προσοχή στη δομή του φορολογικού συστήματος και ιδιαίτερα στην ικανοποίηση των κριτηρίων της φορολογικής ισότητας και αποτελεσματικότητας. Η δημοσίευση παρέχει μια συνεχή υπενθύμιση για το πώς αποκλίνει το εφαρμοζόμενο φορολογικό σύστημα από την κανονιστική του δομή και προκαλεί το ερώτημα αν κάθε μια από τις αποκλίσεις αυτές είναι δικαιολογημένη.

Τέλος, με την δημοσίευση παρέχονται στοιχεία που έχουν να κάνουν με το να μελετηθούν οι επιδράσεις στην αναδιανομή του εισοδήματος και να εξετασθούν τα προγράμματα που ασκούνται μέσω του φορολογικού συστήματος από τα υπουργεία που είναι αρμόδια για τις αντίστοιχες άμεσες δαπάνες. Στο Ελληνικό φορολογικό σύστημα υπάρχει πληθώρα φορολογικών εκπτώσεων και απαλλαγών, ο ακριβής αριθμός και το κόστος των οποίων είναι γνωστός. Ενδεικτικά ωστόσο αναφέρεται ότι εκτιμήσεις βασισμένες στις πλέον συντηρητικές υποθέσεις έδειξαν ότι η απώλεια εσόδων που προκαλούν μόνο οι απαλλαγές και οι εκπτώσεις στην φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία φθάνει τουλάχιστον το 200% των εσόδων που εισπράττονται (Τάτσος, 1988). Και βέβαια, το κόστος αυτό είναι πολύ μεγαλύτερο αν γίνουν περισσότερο ρεαλιστικές υποθέσεις και αν ληφθούν υπόψη οι απαλλαγές και εκπτώσεις για τις οποίες δεν υπάρχουν στοιχεία.

Στην Ελλάδα επίσης δεν καταρτίζεται προϋπολογισμός φορολογικών δαπανών με συνέπεια να υπάρχει πλήρης αδιαφάνεια στο σύστημα. Μια πρώτη απόπειρα καταγραφής των φορολογικών δαπανών έγινε σε ειδικό συνοδευτικό τόμο του κρατικού προϋπολογισμού έτους 1995. Τον ειδικό χρόνο, η κατάθεση μαζί με τον κρατικό προϋπολογισμό ειδικού τόμου φορολογικών δαπανών έγινε από τον νόμο υποχρεωτική. Ωστόσο, η διάταξη αυτή αν και εξακολουθεί να ισχύει, εφαρμόσθηκε στην πράξη μόνο στον προϋπολογισμό του 1996 και έκτοτε παραμένει ουσιαστικά ανενεργή.

2.8 ΛΟΙΠΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Τέλος, τα αίτια που οδηγούν αρκετούς φορολογούμενους στην απόκρυψη εισοδήματος, δεν πρέπει να αναζητηθούν μόνο στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, στο φορολογικό σύστημα και στην πιθανότητα εντοπισμού. Πλήθος άλλων παραγόντων επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά το ύψος των διαφυγόντων φόρων, όπως για παράδειγμα η φορολογική ηθική, οι αντισταθμιστικές δαπάνες, το υποκειμενικό φορολογικό βάρος. Ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος της παραοικονομίας, αρκετές φορές ξεφεύγουν από τα στενά όρια της οικονομικής σκέψης και αγγίζουν πτυχές άλλων επιστημών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν άπτονται οικονομικού ενδιαφέροντος.

Στην προσπάθεια κατηγοριοποίησης τους θα μπορούσε κανείς να διακρίνει δύο βασικές ομάδες παραγόντων που επηρεάζουν την παραοικονομία. Η πρώτη περιλαμβάνει εκείνους τους παράγοντες που επηρεάζουν το φορολογούμενο ως οικονομική μονάδα, οι οποίοι θα μπορούσαν να αναφερθούν ως μη φορολογικοί μικρό-παράγοντες, όπως για παράδειγμα το φύλο, η ηλικία κ.τ.λ. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τους παράγοντες που σχετίζονται με την οικονομία ως σύνολο, όπως για παράδειγμα η πολιτική των τιμών, η εισοδηματική πολιτική κ.τ.λ. Οι τελευταίοι θα μπορούσαν να αναφερθούν ως μη φορολογικοί μακρό-παράγοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ

3.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ- ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την επίδραση που ασκεί στη φοροδιαφυγή η πιθανότητα ελέγχου και αποκάλυψης των παρανομούντων είναι σαφείς και φαίνεται ότι τα αποτελέσματά τους συγκλίνουν προς μια κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, το σύνολο των ερευνητών δέχεται ότι μια αύξηση της πιθανότητας ελέγχου και εντοπισμού από τις φορολογικές αρχές θα οδηγήσει σε αύξηση του δηλωθέντος εισοδήματος. Και παρ' όλο που πολλοί από αυτούς χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης, τα

αποτελέσματά τους τόσο για την πιθανότητα ελέγχου, όσο και για την πιθανότητα εντοπισμού καταλήγουν στο ίδιο λίγο-πολύ συμπέρασμα.

Οι Allighman και Sandmo (1972) έδειξαν ότι μια αύξηση της πιθανότητας εντοπισμού θα επιδράσει θετικά στο δηλωθέν εισόδημα. Επειδή όμως θεώρησαν ότι το αρχικό τους υπόδειγμα δεν μπορεί να επεξηγήσει και να προσδιορίσει τη συμπεριφορά των φορολογούμενων σε σχέση με τη φοροδιαφυγή, γιατί ως στατικό υπόδειγμα εξετάζει τη συμπεριφορά τους αυτή σε ένα και μόνο οικονομικό έτος, προσέγγισαν το ζητούμενο μέσα από ένα υπόδειγμα «κύκλου ζωής» (Life Cycle Model). Ουσιαστικά, στο υπόδειγμα αυτό οι φορολογούμενοι καλούνται να αποφασίσουν κάθε οικονομικό έτος το μέρος του εισοδήματός που θα δηλώσουν στις φορολογικές αρχές. Η απόφασή τους μάλιστα αυτή σχετικά με το ύψος του εισοδήματος που θα δηλώσουν αν θα φοροδιαφύγουν και η έκταση στην οποία θα φοροδιαφύγουν θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό και τις δηλώσεις τους τα προσεχή έτη. Γιατί, κάποιος που δηλώνει υψηλά εισοδήματα τη μια χρονιά και χαμηλά εισοδήματα την άλλη είναι λογικό να κινήσει τις υποψίες των φορολογικών αρχών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπου οι δηλώσεις χαρακτηρίζονται από μια έλλειψη «κανονικότητας» στη διάρκεια του χρόνου, οι Allighman και Sandmo πιστεύουν ότι πρέπει οι φορολογούμενοι να έχουν αυξημένες πιθανότητες ελέγχου. Άλλωστε, η αποκάλυψη της φοροδιαφυγής κάποια χρονική στιγμή, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει τις φορολογικές αρχές στον εντοπισμό αντιστοιχών παραπτώματων που έχουν γίνει τα προηγούμενα έτη.

Πιο συγκεκριμένα, οι Allighman και Sandmo θεωρούν ότι υπάρχουν δυο κατηγορίες φορολογούμενων, οι «μυωπικοί» και οι σταθεροί. Θεωρούν επίσης ότι η αποκάλυψη κάποιου φαινομένου φοροδιαφυγής συνεπάγεται αποκάλυψη παραβάσεων και για τα προηγούμενα έτη. Οι «μυωπικοί» φορολογούμενοι δε λαμβάνουν υπόψη την επίδραση που μπορεί να έχουν οι αποφάσεις τους το τρέχον έτος στις μελλοντικές φορολογικές τους δηλώσεις, αλλά προσπαθούν κάθε φορά να μεγιστοποιήσουν την αναμενόμενη χρησιμότητά τους. Αυτοί οι φορολογούμενοι θα προσπαθήσουν αρχικά να αποκρύψουν, όσα περισσότερα εισοδήματα μπορούν, αλλά στη συνέχεια θα δηλώνουν όλο και μεγαλύτερο

ποσοστό του πραγματικού τους εισοδήματος. Σύμφωνα με τους Allighman και Sandmo αυτό θα συμβεί γιατί οι συγκεκριμένοι φορολογούμενοι δε λαμβάνουν υπόψη τις αλλαγές στο φορολογικό καθεστώς που θα γίνουν στο μέλλον, το οποίο, όπως δείχνει η εμπειρία δε μπορεί παρά να γίνεται όλο και περισσότερο αυστηρό προκειμένου να μειωθεί η παραοικονομία-φοροδιαφυγή.

Αντίθετα, οι φορολογούμενοι, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από συνέπεια και σταθερότητα στη φορολογική τους συμπεριφορά κάθε φορά που δηλώνουν στις φορολογικές αρχές τα εισοδήματά τους, αποφασίζουν λαμβάνοντας υπόψη την ατομική τους ευημερία σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι συγκεκριμένοι φορολογούμενοι αποκλείεται να φοροδιαφύγουν, αλλά ότι θα φοροδιαφύγουν μόνο όταν θα βεβαιωθούν σε μεγάλο βαθμό ότι δε θέτουν τον εαυτό τους σε κίνδυνο τα επόμενα έτη, γιατί με τη συμπεριφορά τους αυτή δε θα κινήσουν τις υποψίες των φορολογικών αρχών. Και επειδή οι «μυωπικοί» φορολογούμενοι είναι περισσότερο πιθανό να φοροδιαφύγουν και σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με αυτούς που τους χαρακτηρίζει η σταθερότητα και η συνέπεια, θα πρέπει οι πιθανότητες να ελεγχθούν να είναι πολύ μεγαλύτερες.⁹

3.2 ΚΑΜΠΥΛΗ LAFFER ΚΑΙ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μια εναλλακτική μακροοικονομική προσέγγιση του φαινομένου της παραοικονομίας-φοροδιαφυγής, η οποία εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο με το υπόδειγμα του ενδογενούς εισοδήματος, είναι αυτή που ακολούθησε ο Petersen (1981).

Συγκεκριμένα, προσπάθησε να αναλύσει τους παράγοντες που επηρεάζουν την παραοικονομία και την φοροδιαφυγή έχοντας ως βασικό σημείο αναφοράς την καμπύλη Laffer. Η καμπύλη Laffer, στην απλή της μορφή, δείχνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη φορολογική βάση και στα φορολογικά έσοδα, όπου βασική υπόθεση του υποδείγματος είναι ότι η

⁹ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 328.

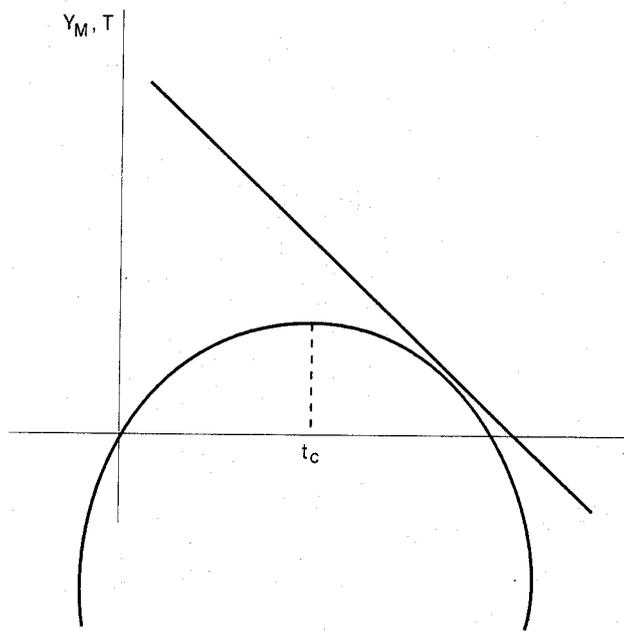
φορολογική βάση μειώνεται με την αύξηση των φορολογικών συντελεστών. Στο υπόδειγμα αυτό ο Petersen υποθέτει ότι φορολογική βάση είναι το Α.Ε.Π και ότι υπάρχει ένας φόρος με αναλογικό συντελεστή, παρακάμπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο προβλήματα που ανακύπτουν από την ύπαρξη πολλών φόρων και φορολογικών συντελεστών.

Συγκεκριμένα, υποθέτει ότι υπάρχει μια γραμμική σχέση ανάμεσα στον φορολογικό συντελεστή (t) και στο Α.Ε.Π(Y). Έτσι, : $Y = \alpha - \beta t$ και επειδή τα φορολογικά έσοδα είναι το γινόμενο του Α.Ε.Π επί το φορολογικό συντελεστή: $T = (\alpha t - \beta t^2)$. Η τελευταία αυτή εξίσωση αποτελεί ουσιαστικά την καμπύλη Laffer. Η φιλοσοφία που κρύβεται πίσω από την καμπύλη αυτή είναι ότι οι φορολογούμενοι προσφέρουν εργασία για να αποκτήσουν εισόδημα, δηλαδή φορολογική βάση (Α.Ε.Π).

Εξετάζοντας το διάγραμμα που ακολουθεί διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια αρνητική σχέση ανάμεσα στο Α.Ε.Π και στο φορολογικό συντελεστή, η οποία σύμφωνα με τον Petersen εξηγείται από τη υπεροχή του αποτελέσματος υποκατάστασης.¹⁰

Καμπύλη Laffer

¹⁰ Γ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»: ΜΙΑ ΑΜΕΣΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ. ΑΘΗΝΑ 1990, ΣΕΛ. 335.

Με άλλα λόγια, η αρνητική σχέση μεταξύ του φορολογικού συντελεστή και του Α.Ε.Π οφείλεται στην με κάθε ευκαιρία που παρουσιάζεται, τάση που έχουν οι φορολογούμενοι να αποφύγουν το φόρο. Έτσι, βραχυπρόθεσμα, το Α.Ε.Π εξαρτάται από την προσφορά εργασίας, η οποία με την σειρά της επηρεάζεται από τις μεταβολές στο ύψος του φορολογικού συντελεστή.

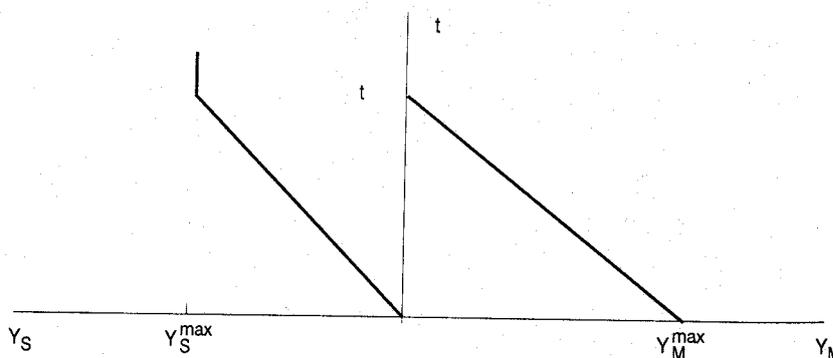
Έτσι, προκειμένου να εκτιμηθούν τα αποτελέσματα που έχει στην κοινωνική ευημερία η φοροδιαφυγή που γίνεται στον επίσημο τομέα της οικονομίας, ο Petersen κατασκεύασε μια συνάρτηση συνολικής ευημερίας στην οποία περιλαμβάνεται το ενδεχόμενο απασχόλησης τόσο στην επίσημη οικονομία, όσο και στην παραοικονομία **Y_c: W=Y_m+Y_c**. Από αυτό το υπόδειγμα εύκολα συνάγεται ότι η κυβέρνηση μπορεί να επηρεάσει την επίσημη οικονομία μεταβάλλοντας το φορολογικό συντελεστή: $Y_m = a - \beta t$. Η τελευταία αυτή συνάρτηση αποτελεί τη συνάρτηση παραγωγής της επίσημης οικονομίας.

Έχοντας λοιπόν υπόψη την αποστροφή που νιώθουν τα άτομα για τον φόρο και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι διαθέτουν ένα συγκεκριμένο αριθμό ωρών για εργασία ο Petersen, υποθέτει ότι οι εργάσιμες ώρες που απελευθερώνονται από την επίσημη οικονομία χρησιμοποιούνται στην παραοικονομία. Επιπλέον, η συνάρτηση παραγωγής στην παραοικονομία είναι:

$Y_S = \gamma t$, που σημαίνει ότι η προσφορά εργασίας και η παραγωγή στην παραοικονομία αυξάνεται καθώς αυξάνεται ο φορολογικός συντελεστής.

Η προηγηθείσα ανάλυση συνοψίζεται στο παρακάτω διάγραμμα, από οποίο προκύπτει ότι το μέγιστο Α.Ε.Π της επίσημης οικονομίας επιτυγχάνεται όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι μηδέν ($t=0$), δηλαδή όταν όλες οι ώρες εργασίας διατίθενται στην επίσημη οικονομία.

Σχέση ανάμεσα στη συνολική ευημερία και στην πραγματική παραγωγή του ανεπίσημου τομέα

Όσο αυξάνεται ο συντελεστής, τόσο αυξάνεται το εισόδημα στην παραοικονομία και μειώνεται αντίστοιχα στην επίσημη οικονομία. Ή αλλιώς, όταν στην επίσημη οικονομία επιβληθεί ο μέγιστος φορολογικός συντελεστής επιτυγχάνεται μεγιστοποίηση του προϊόντος που παράγεται στην παραοικονομία. Επιπλέον, αν υποθεθεί ότι η παραγωγικότητα στους δύο τομείς της οικονομίας είναι ίδια $\beta = \gamma$, τότε η συνολική παραγωγή της επίσημης και ανεπίσημης οικονομίας παραμένει ίδια, καθώς αυξάνει ο φορολογικός συντελεστής. Όμως, αυτό που συνήθως συμβαίνει είναι η παραγωγικότητα στην επίσημη οικονομία να είναι μεγαλύτερη από την παραγωγικότητα στην παραοικονομία ($\beta > \gamma$, λόγω χαμηλότερου επιπέδου τεχνολογίας και οργάνωσης). Άρα, σε αυτήν την περίπτωση η συνολική ευημερία (Α.Ε.Π) μειώνεται, καθώς αυξάνεται ο φορολογικός συντελεστής.

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι η συνολική ευημερία της επίσημης οικονομίας είναι μεγαλύτερη της συνολικής ευημερίας της παραοικονομίας, $Y_M > Y_S$. Αυτό

τελικά σημαίνει ότι η αύξηση του φορολογικού συντελεστή σε κάθε περίπτωση μειώνει την συνολική ευημερία του ατόμου. Έτσι, ακόμα και αν το άτομο καταλήξει να εργάζεται μόνο στην παραοικονομία και επομένως να μην επιβαρύνεται καθόλου με φόρο, η ευημερία του θα μειωθεί.

Αυτό είναι και το σημαντικότερο συμπέρασμα του υποδείγματος που στηρίζεται στην καμπύλη Laffer, όσον αφορά την επίδραση του φορολογικού συντελεστή στην παραοικονομία. Σημειώνεται, ωστόσο ότι και ο ίδιος ο Petersen αναγνώρισε ότι αρκετές από τις υποθέσεις στις οποίες στήριξε την ανάλυση του καθώς και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αμφισβήτησης και κριτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

4.1 ΣΤΟ 40% ΤΟΥ ΑΕΠ Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΜΑΣ.

Σε ποσοστό που ανέρχεται στο 40% του επίσημου Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος, ανέρχεται το ύψος της παραοικονομίας στην Ελλάδα, σύμφωνα με την μελέτη του IOBE για την παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Το μέγεθος αυτό της παραοικονομίας σημειώνεται ότι είναι πολύ υψηλότερο συγκριτικά με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε γενικές γραμμές, με βάση το ύψος του Α.Ε.Π στη χώρα μας, η παραοικονομία συνεπώς πλησιάζει τα 18 με 19,5 δις δρχ. Η μελέτη του IOBE κατέδειξε ότι ένας απ' τους βασικούς παράγοντες που επιδρά αυξητικά στο μέγεθος της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, είναι η δομή και η λειτουργία του φορολογικού συστήματος. Η ανάλυση απέδειξε ότι το ελληνικό φορολογικό σύστημα διαφέρει αισθητά από τα άλλα των Ευρωπαϊκών χωρών. Είναι αρκετά συγκεντρωτικό και επηρεάζεται από τις πολιτικές εξελίξεις. Επιπλέον είναι εξαιρετικά πολύπλοκο και δαιδαλώδες, διότι δεν αποτελείται μόνο από νόμους, αλλά και από σωρεία διατάξεων που βρίσκονται διάσπαρτες παντού, πράγμα που διευκολύνει την ανάπτυξη της φοροδιαφυγής.

Η ανάλυση έδειξε επίσης ότι η κατανομή των φορολογικών βαρών είναι αντίστροφα προοδευτική, κάτι που επιτείνει την τάση για φοροδιαφυγή. Η ριζική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος και η προσαρμογή του στις σύγχρονες συνθήκες, αποτελεί πολύ μεγάλη ανάγκη. Η προσαρμογή αυτή απαιτεί μεταξύ άλλων την αλλαγή της σχέσης άμεσων – έμμεσων φόρων, η οποία σήμερα είναι σχεδόν αντίστροφη των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Ο σημαντικότερος ωστόσο προσδιοριστικός παράγων του μεγέθους της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, είναι το επίπεδο της φορολογικής διοίκησης. Και στον τομέα της φορολογικής διοίκησης είναι πολλά αυτά που πρέπει να αλλάξουν. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι στην Ελλάδα η φορολογική διοίκηση δεν είναι μόνο αναποτελεσματική, αλλά και δαπανηρότερη των άλλων Ευρωπαϊκών Χωρών, κατά 50% έως 100%. Η εν λόγω μελέτη κατέδειξε ότι η φοροδιαφυγή γίνεται σε όλους τους φόρους και ότι στην Ελλάδα εκδηλώνεται με μέσα και πρακτικές που εξελίσσονται και διακρίνονται για την ευρηματικότητα και την συνθετότητα τους. Πολλές φορές όμως εκδηλώνεται και με απλές, αν όχι απλοϊκές μεθόδους, λόγω αδυναμιών των φοροτεχνικών υπηρεσιών ή λόγω ανοχής τους ή λόγω συνεργασίας τους.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη μελέτη του IOBE για την παράνομη απασχόληση και την εισφοροδιαφυγή, το οποίο είναι φαινόμενο που συνδέεται άμεσα με την παραοικονομία και την φοροδιαφυγή. Σημειώνεται ότι η αύξηση της ανεργίας και τα φθηνά εργατικά χέρια των μεταναστών, προσφέρουν σημαντικά κίνητρα της παράκαμψης του θεσμικού πλαισίου που διέπει την αγορά εργασίας και ευνοούν την εξάπλωση της αδήλωτης απασχόλησης.

Με μετριοπαθείς υπολογισμούς τα έσοδα που διαφεύγουν του ΙΚΑ ανέρχονται περίπου στο 30% των πραγματοποιηθέντων εσόδων του (δηλαδή, περίπου φτάνουν στα 700 δις δρχ.). Από την ανάλυση προέκυψε ότι η εισφοροδιαφυγή, είτε ως συνέπεια της παράνομης απασχόλησης, είτε ως αυτόνομο φαινόμενο, είναι αποτέλεσμα διαρθρωτικών στρεβλώσεων στην αγορά εργασίας. Για την αντιμετώπιση στρεβλώσεων αυτών απαιτούνται μέτρα όπως η δικαιότερη φορολόγηση της μισθωτής εργασίας, ενώ για την πρόληψη και την καταστολή της εισφοροδιαφυγής είναι οι τακτικοί και έκτακτοι έλεγχοι των επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με την μελέτη του IOBE (που εκδόθηκε και διατίθεται από τις Εκδόσεις Παπαζήση) παραοικονομούντες είναι περίπου τα δύο στα τρία νοικοκυριά. Και μάλιστα η πλειοψηφία όλων αυτών των παραοικονομούντων συγκεντρώνονται στις αστικές περιοχές, με πρώτη και

με διαφορά βέβαια την περιοχή της Αττικής, όπου κατοικεί το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού.¹¹

Σε ανάλογη έρευνα που δημοσιεύτηκε στη βρετανική εφημερίδα «Γκάρντιαν», πρωταθλήτρια στην παραοικονομία ανακηρύσσεται, δυστυχώς η χώρας μας, κάτι που γνωρίζουν και οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ, με 40% του ΑΕΠ. Τόσο είναι το ποσοστό που δίνουν άλλωστε επισήμως και αξιωματούχοι του ελληνικού υπουργείου Οικονομικών.

Υψηλά ποσοστά και μάλιστα υψηλότερα από αυτά που επισήμως δίνουν οι χώρες – μέλη, καταγράφει η έκθεση και για την Ιταλία και το Βέλγιο και άλλες πλούσιες χώρες της Ε.Ε.

Για την Ιταλία το ποσοστό της παραοικονομίας ανέρχεται σε 30%, έναντι 16% των επίσημων εκτιμήσεων. Ακόμη και στη χώρα – έδρα της Ε.Ε., το Βέλγιο, η παραοικονομία εκτιμάται σε 30%.

Η έκθεση δεν περιλαμβάνει όλες τις χώρες της Ε.Ε., είναι ωστόσο ενδεικτική της εκτεταμένης φοροδιαφυγής και παραοικονομίας, που κυριαρχεί στις χώρες-μέλη. Η παραοικονομία στη Γαλλία υπολογίζεται σε 16%, στη Γερμανία σε 14% και στη Βρετανία 8%-10%. Το ποσοστό της Βρετανίας αν και είναι από τα μικρότερα στην Ε.Ε., είναι σχεδόν δεκαπλάσιο από το 1,5%, που δίνουν οι επίσημες στατιστικές.

Εκτός από την Ελλάδα, όπως αναφέρουν πηγές προσκείμενες στην εταιρεία, η παραοικονομία ευδοκimeί και στις δύο άλλες από τις τέσσερις χώρες της Ε.Ε., που παίρνουν τη μερίδα του λέοντος σε κοινοτικές χρηματοδοτήσεις: την Πορτογαλία και την Ιρλανδία (περίπου 20%).

Το δημοσίευμα δεν αναφέρει ποσοστά, αλλά επικαλείται τις δηλώσεις παραγόντων της εταιρείας που διενήργησε την έρευνα, σύμφωνα με τις οποίες, η παραοικονομία ανέρχεται στο ένα πέμπτο του ΑΕΠ – 20%. Για την Ισπανία δεν αναφέρονται στοιχεία, ωστόσο θεωρείται ως ακόμη μία ευρωπαϊκή χώρα με εκτεταμένη παραοικονομία και φοροδιαφυγή.

¹¹ «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» 25/8/2003

Η έκθεση της «Ντιλόιτ & Τατς», παραγγέλθηκε από τη Διεύθυνση Φορολογίας της Ε.Ε. και είχε παρουσιαστεί στις κοινοτικές υπηρεσίες το 1998. Ένα μικρό μέρος της δημοσιοποιήθηκε, αλλά όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, ο κύριος όγκος της έκθεσης των ορκωτών λογιστών «θάφτηκε» από την Ε.Ε., που έκανε χρήση του δικαιώματος του απορρήτου.

Το δημοσίευμα της βρετανικής εφημερίδας, που φέρει τον εύγλωττο τίτλο «Η κρίση της παραοικονομίας πλήττει την Ε.Ε.», υποστηρίζει ότι η αδυναμία τόσο των εθνικών αρχών, όσο και των κοινοτικών να περιορίσουν τη φοροδιαφυγή, στερεί από τον κοινοτικό προϋπολογισμό σημαντικούς πόρους, αλλά και διαστρεβλώνει την υπάρχουσα εικόνα πλουσίων και φτωχών χωρών.

Ο κοινοτικός προϋπολογισμός χρηματοδοτείται από τις εισφορές των κρατών – μελών, με βάση τα έσοδά τους από τον ΦΠΑ και το μέγεθος του ΑΕΠ. Η έρευνα διαπιστώνει σοβαρές παρατυπίες στο σύστημα αυτό. Εν όψει της διεύρυνσης της Ε.Ε. προς την κεντρική Ευρώπη, ο κοινοτικός προϋπολογισμός έχει καταστεί μήλον της Έριδος μεταξύ των κρατών – μελών, ιδίως της Γερμανίας και της Βρετανίας, που εμφανίζονται απρόθυμες να συνεχίσουν να σηκώνουν το βάρος της χρηματοδότησης των ασθενέστερων μελών. Η Κομισιόν συζητεί μάλιστα το ενδεχόμενο να περιλάβει και την παραοικονομία στους υπολογισμούς για το μέγεθος της οικονομίας ενός κράτους – μέλους.

Η εταιρεία «Ντιλόιτ» από τότε που παρέδωσε την έκθεση, έχει δημιουργήσει το πρώτο θινκ-θανκ στον κόσμο για την παραοικονομία, το «Ίνφόρμαλ Εκόνομι Ρεσέρτς Σέντερ», το οποίο έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον οικονομικών υπηρεσιών από 40 τουλάχιστον χώρες.

Αλλαγή πλεύσης στην οικονομική και κοινωνική πολιτική, ώστε μετά την εφαρμογή του ευρώ να μην απαιτηθεί από τη χώρα μας νέος κύκλος σκληρής λιτότητας, αλλά και δέσμευση των κομμάτων εξουσίας (ΠΑΣΟΚ – Ν.Δ.) ότι μετά τις εκλογές δεν θα προχωρήσουν στη συρρίκνωση της κοινωνικής ασφάλισης και των δικαιωμάτων.

Αυτά ζήτησε το προεδρείο της ΓΣΕΕ σε συνάντηση που είχε με αντιπροσωπεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (στην οποία συμμετείχε και ο Έλληνας εκπρόσωπος Γ. Σπράος) που ζήτησε τη συνέχιση της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης.

Ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ Χρ. Πολυζωγόπουλος ενημέρωσε την αντιπροσωπεία για θέματα ανάπτυξης – απασχόλησης – ανεργίας, ενώ ο επιστημονικός διευθυντής του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΥ Σάββας Ρομπόλης παρέθεσε στοιχεία σύμφωνα με τα οποία:

-Οι πραγματικές αυξήσεις κατά 4,5%-2% στις αποδοχές των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα, επηρέασαν θετικά – «έστω και οριακά» - την εγχώρια ζήτηση, η ζήτηση επηρέασε την αύξηση της παραγωγής και από το 1996 παρατηρείται αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων (τα προηγούμενα χρόνια υπήρξε κερδοφορία για τις επιχειρήσεις, χωρίς να συνοδεύεται από επενδύσεις. Η θετική εξέλιξη των δεικτών συνοδεύτηκε μάλιστα από σταδιακή υποχώρηση του πληθωρισμού).

Τα στοιχεία αυτά δόθηκαν στην αντιπροσωπεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) όταν ο υπεύθυνος τάχθηκε σαφώς υπέρ της συνέχισης της ίδιας οικονομικής – κοινωνικής πολιτικής της κυβέρνησης, για τη βελτίωση των οικονομικών δεικτών.

Η συνδικαλιστική πλευρά υποστήριξε ότι οι πραγματικές αυξήσεις των μισθών σε συνδυασμό με την αλλαγή του μίγματος της οικονομικής πολιτικής σε μια πιο κοινωνική λογική δικαιώνουν με βάση τα στοιχεία τη θέση των Συνδικάτων. Επιπλέον, τονίσθηκε ότι οι (θετικές) επιπτώσεις από την πραγματική αύξηση των μισθών (αύξηση παραγωγής, βελτίωση παραγωγικότητας και αύξηση των επενδύσεων είναι σωτήρια για τη χώρα μας, καθώς μετά την καθολική ισχύ του ευρώ, και εφόσον αυτό είναι σκληρό νόμισμα, χώρες με χαμηλό επίπεδο παραγωγικότητας θα εξαναγκαστούν να προσφύγουν σε συγκράτηση των μισθών, δηλαδή σε νέα – και σκληρή – λιτότητα όπως υπογράμμισε ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ.

Κατά την ίδια συνάντηση η ΓΣΕΕ κατέθεσε στοιχεία σύμφωνα με τα οποία παρατηρήθηκε το 1997 μείωση των θέσεων εργασίας και διερευνάται αν πρόκειται για συγκυριακό ή διαρθρωτικό πρόβλημα.

Συγκεκριμένα:

80.000 για 40.000 θέσεις

-Τα τελευταία 10 χρόνια, 80.000 άτομα ετησίως (από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης εισέρχονται στην αγορά εργασίας, τη στιγμή που η οικονομία δημιουργεί μόνο 40.000 θέσεις εργασίας.

-Για πρώτη φορά το 1997 οι 40.000 θέσεις εργασίας μειώθηκαν σε 27.000.

Σε σχέση με την κατάσταση της ανεργίας ο κ. Πολυζωγόπουλος παρενέβαλε και την περίπτωση των περίπου 650.000 – 700.000 οικονομικών μεταναστών και αναρωτήθηκε αν η ελληνική οικονομία μπορεί να απορροφήσει αυτό το εργατικό δυναμικό σε μια θεσμοποιημένη βάση (εργασιακά – ασφαλιστικά δικαιώματα) και όχι άναρχα όπως συμβαίνει τώρα.

Ενώ ο ΟΟΣΑ, αλλά και ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος στην έκθεση του 1998 υποστηρίζουν ότι το σύστημα της Κοινωνικής Ασφάλισης είναι «γενναιόδωρο» στη χώρα μας και συστήνουν συρρίκνωση των παροχών, ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ ανακοίνωσε στους εκπροσώπους του ΔΝΤ ότι πρόκειται εν όψει των εθνικών εκλογών να ζητήσει από τα κόμματα να δεσμευτούν ότι δεν πρόκειται να πλήξουν το σύστημα της Κοινωνικής Ασφάλισης.

4.2 Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ «ΘΕΡΙΕΥΕΙ ΓΙΑΤΙ ΣΥΜΦΕΡΕΙ»

Αν η παραοικονομία δηλαδή οι οικονομικές δραστηριότητες και τα εξ αυτών εισοδήματα που δεν καταγράφονται εκτιμάται ότι έχει φτάσει το 40% του Α.Ε.Π, το τεράστιο ποσό των 19 τρισεκατομμυρίων δραχμών, μπορεί κανείς αμέσως να συναγάγει από την επιβαλλόμενη σύλληψή της πρόσθετα

φορολογικά έσοδα πάνω από 4 τρις για τον κρατικό προϋπολογισμό και πρόσθετα έσοδα από εισφορές της τάξης των 800 δις για την κοινωνική ασφάλιση, ποσά που δεν θα έλυναν μόνο το ασφαλιστικό πρόβλημα, αλλά και θα άφηναν μεγάλο περίσσειμα για μια γενναιόδωρη κοινωνική πολιτική.¹²

Αυτό βέβαια δεν ισχύει, και έστω αν εξωπραγματικά υποθέσαμε ότι μπορούσαμε δια μιας να εντάξουμε στην επίσημη οικονομία την παραοικονομία, όλα της τα μεγέθη θα άλλαζαν αμέσως προς τα κάτω, καθώς πολλές από τις δραστηριότητες της θα έπαυαν να θεωρούνται συμφέρουσες και θα αναστέλλοντας επηρεάζοντας ανασχετικά και την επίσημη οικονομία, οπότε πολύ λιγότερα θα είχαμε να προσθέσουμε στο ΑΕΠ και στα έσοδα, ενώ ο συνολικός, νόμιμος και μη, πλούτος της χώρας θα μειωνόταν δραστικά.

Όπως υπογραμμίζει η μελέτη του IOBE για την κανονιστική μεταρρύθμιση, η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η διαφθορά είναι προβλήματα αλληλένδετα, έχουν βαθιές ρίζες και άπτονται ισχυρών συμφερόντων και συνηθειών, επομένως δεν επιδέχονται απλές λύσεις. Απαιτούν μακρόπνοο σχεδιασμό, συνέχεια και συνέπεια των μέτρων που λαμβάνονται και άψογη εφαρμογή τους στην πράξη. Αυτή είναι όμως η μεγάλη δυσκολία. Διότι ποιοι είναι εκείνοι που ανεπηρέαστοι από τα συμφέροντα της παραοικονομίας, θα σχεδιάσουν με συνέπεια και θα εφαρμόσουν άψογα τα μέτρα.

Η παραοικονομία και ψηφίζει, και δεν εξαντλείται στον ιδιωτικό τομέα, αλλά ενυπάρχει όπως καταδεικνύει εμπειρικά η μελέτη, μέσα σε όλους τους κρατικούς, ελεγκτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς. Το κρίσιμο ερώτημα που υπερβαίνει τα όρια της μελέτης, είναι επομένως πώς θα ενεργοποιηθεί μια ευρύτερη πολιτική και κοινωνική βούληση για μεταρρυθμίσεις που θα καθιστούν λιγότερο συμφέρουσες τις δραστηριότητες της παραοικονομίας, και περισσότερο συμφέρουσες για ολοένα μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες τη νόμιμη οικονομική δραστηριότητα και απασχόληση.

Το αξιοσημείωτο στη μελέτη του IOBE δεν είναι η αποκάλυψη των γνωστών και από προηγούμενες επιστημονικές προσεγγίσεις μεγάλων, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και διαρκώς αυξανόμενων μεγεθών της

¹² «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» ΕΙΔΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ, ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ 7, 12/3/2003.

παραοικονομίας στην Ελλάδα (από 27,4% του ΑΕΠ το 1974 σε 36,7% το 1997), η συμβολή της έγκειται περισσότερο στην προσπάθεια ανίχνευσης των παραγόντων που οδηγούν στην ανάπτυξη αυτών των πρακτικών.¹³

Και έχει ενδιαφέρον να διαβαστεί παράλληλα με την πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ για την κανονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα (δημοσιεύθηκε στις 30 Μαΐου) για τις εκτεταμένες συμπτώσεις που παρουσιάζονται, αλλά και για τις διαφορές. Γιατί, ενώ η μελέτη του ΙΟΒΕ παραθέτει ένα πλήθος στοιχεία χωρίς να τα ιεραρχεί, η ανάλυση του ΟΟΣΑ είναι οργανωμένη γύρω από τα συμφέροντα που υπηρετεί κάθε πολιτική.

Το αντικείμενο της έκθεσης του ΟΟΣΑ είναι πολύ ευρύτερο, ασχολείται με το συνολικό πλέγμα θεσπισμένων κανόνων που επιδρούν στην οικονομία, όπου μία μόνο επίπτωση τους είναι ότι ενισχύουν την παραοικονομία και η ιστορική πολιτική ανάλυση πιο φιλόδοξη, καθώς στοχεύει στη συγκεκριμένη υπόδειξη των πολιτικών που θα μπορούσαν να άρουν τα σημερινά εμπόδια για τη μετάβαση σε μια δυναμική οικονομία της αγοράς. Το μοντέλο που προωθεί ο ΟΟΣΑ οπωσδήποτε αποκρούεται ιδεολογικά από πλατιές δυνάμεις στη χώρα μας ως νεοφιλελεύθερο.

Οι διαπιστώσεις στις οποίες στηρίζεται όμως δεν μπορούν να αγνοηθούν από εκείνους που θέλουν να προωθήσουν εναλλακτικές πολιτικές. Κεντρική διαπίστωση του ΟΟΣΑ είναι ότι μείζον εμπόδιο για την επιτυχή κανονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα είναι ότι η εγχώρια πολιτική φαίνεται συχνά να δίνει μεγαλύτερη προτεραιότητα στην προστασία κατεστημένων συμφερόντων παρά στην κάλυψη των αναγκών των καταναλωτών και στην υποστήριξη της οικονομικής ζωτικότητας.

Η Ελλάδα ήταν συνήθως τελευταία στην Ε.Ε να εφαρμόσει τις οδηγίες για την απελευθέρωση, καθώς επανελλημένα διαπραγματευόταν εξαιρέσεις που την άφηναν χρόνια πίσω από τους ανταγωνιστές της. Ήταν σαν να βάζει τρικλοποδιά στον εαυτό της σε έναν αγώνα δρόμου, λέει ο ΟΟΣΑ, και υποστηρίζει: *«οι κακές κανονιστικές πρακτικές σε όλη την οικονομία επιβραδύνουν τη διαρθρωτική προσαρμογή και την δημιουργία θέσεων εργασίας, αποθαρρύνουν την είσοδο στην αγορά και τις ξένες επενδύσεις,*

¹³ INTERNET: www.mesogios.gr.

ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της παραοικονομίας και μειώνουν την αποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα. Κεντρικά διαρθρωτικά προβλήματα εξακολουθούν να είναι τα αναποτελεσματικά κανονιστικά καθεστώτα σε τομείς κλειδιά, οι χαμηλές επιδόσεις των δημοσίων επιχειρήσεων και ιδίως των κρατικά ελεγχόμενων τραπεζών, η αναποτελεσματική πολιτική του ανταγωνισμού, μια σχετικά άκαμπτη αγορά εργασίας και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και συντάξεων.»

Αλλά ο ΟΟΣΑ παρατηρεί ότι παρά τους διάχυτους κανόνες και ελέγχους που θα μπορούσαν να καταπνίξουν τον ανταγωνισμό, μερικές πλευρές της ελληνικής οικονομίας φαίνεται να πηγαίνουν πολύ καλά. Και θεωρεί πιθανή εξήγηση το συνδυασμό μιας ισχυρής επιχειρηματικής κουλτούρας με μια εκτεταμένη ντεφάκτο απορύθμιση που οφείλεται στην εκτεταμένη μη συμμόρφωση προς τους κανόνες ιδίως στον τομέα της παραοικονομίας.

Από αυτές τις συνοπτικές διαπιστώσεις που δείχνουν σε μια άλλη οπτική πώς οι ακολουθούμενες πολιτικές στο όνομα της γενικής κοινωνικής προστασίας στην πραγματικότητα βαθαίνουν τις ανισότητες, πολλές υπάρχουν διάσπαρτες και πολύ αναλυτικά στη μελέτη του IOBE.

Ένα εκτεταμένο κεφάλαιο αναφέρεται στην αδήλωτη απασχόληση, συνδέοντας την με την διάρθρωση της οικονομίας. Μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων, μεγάλη συμμετοχή του τομέα των υπηρεσιών με την υψηλή ανεργία που ενισχύει τη μαύρη απασχόληση, με τον έντονο κρατικό παρεμβατισμό και τους υψηλούς συντελεστές φορολογίας και ασφαλιστικών εισφορών, και βέβαια με την μεγάλη εισροή μεταναστών στη χώρα μας.

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται συνοπτικά η έκθεση του ΟΟΣΑ. Οι συχνές παραβιάσεις της νομοθεσίας είναι δυνατές επειδή πολλές μικρές επιχειρήσεις είναι δύσκολο να παρακολουθούνται και γράφει: *«η ανεπαρκής αστυνόμευση προσφέρει πλεονεκτήματα κόστους στις επιχειρήσεις που παραβιάζουν τους νόμους, και καθιστά λιγότερο ανταγωνιστικές εκείνες που συμμορφώνονται. Ως αποτέλεσμα, η χαλαρότητα στην επιβολή των νόμων αναγκάζει πολλές επιχειρήσεις στην επίσημη οικονομία να τους παρακάμπτουν. Ένας συνήθης τρόπος την τελευταία δεκαετία έχει γίνει η πρόσληψη παράνομων*

μεταναστών. Καθώς πολλές μικρές επιχειρήσεις απασχολούν παράνομους μετανάστες για να αποφύγουν να πληρώνουν ασφαλιστικές εισφορές, εταιρείες του επίσημου τομέα βρήκαν βολικό να αναθέτουν δραστηριότητες εντάσεως εργασίας σε μικρούς υπεργολάβους, που με τη σειρά τους απασχολούν παράνομους, που μπορούν να προσφέρουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους σε χαμηλότερο κόστος.» Η απασχόληση στον επίσημο τομέα περιορίζεται και η παραοικονομία μεγαλώνει.¹⁴

Αλλά για τον Ν.Τάσο πέρα από μια συγκροτημένη πολιτική για την νομιμοποίηση των μεταναστών, την οποία υποστηρίζει, και μίαν ασφαλιστική μεταρρύθμιση που θα ενισχύσει την ανταποδοτικότητα, μοναδικό μέσο πρόληψης και καταστολής της εισφοροδιαφυγής και της παράνομης απασχόλησης είναι οι έλεγχοι, τακτικοί και έκτακτοι των επιχειρήσεων και γι αυτό εισηγείται ανασχεδιασμό των διαδικασιών των ελέγχων για τους οποίους ο ΟΟΣΑ έχει διαφορετική γνώμη.

Η έλλειψη ευελιξίας στην επίσημη αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με την μεγάλη ευελιξία στη μη ελεγχόμενη ανεπίσημη αγορά εργασίας, οδήγησε σε μεγάλη απασχόληση παράνομων μεταναστών και στην επέκταση των δραστηριοτήτων στην παραοικονομία. Είναι αναγκαίες αλλαγές στους κανόνες που διέπουν την επίσημη αγορά εργασίας. Όσον αφορά τους μισθούς και την διαφθορά το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης του IOBE αναλύει το φορολογικό σύστημα, που με την δομή και την λειτουργία του εκτρέφει τη φοροδιαφυγή, τη διαφθορά, τις ποινές, τη φορολογική διοίκηση, και εισηγείται τη ριζική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος και μια σειρά επιμέρους αλλαγές.

Ειδικότερα, όσον αφορά την διαφθορά, δέχεται ότι μια συστηματική προσπάθεια για τη μείωση της πρέπει να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την έκ βάθρων αναθεώρηση του ισχύοντος συστήματος αμοιβών, επιμένοντας παράλληλα ότι πρέπει να σχεδιαστούν μηχανισμοί που να αυξάνουν την πιθανότητα αποκάλυψης της, στο θέμα των αμοιβών των δημοσίων υπαλλήλων ωστόσο καίρια είναι η παρατήρηση του ΟΟΣΑ: Αποτελεί ειρωνεία, γράφει, ότι οι προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης έφεραν ίσως περισσότερες ρυθμίσεις, διαφθορά και αναποτελεσματικότητα. Αυτό συνέβη

¹⁴ INTERNET: www.iobe.gr.

επειδή η συγκράτηση των αμοιβών στο δημόσιο τομέα, μαζί με το γεγονός ότι οι διαφορές μισθών ανάμεσα στους ανώτατους και τους κατώτερους μισθούς είναι μικρές, υπονόμισαν τις προσπάθειες να αυξηθεί η επαγγελματική συνείδηση στη δημόσια διοίκηση. Οι υπάλληλοι, ιδίως όσοι έχουν ευθύνες, θεωρούν τους μισθούς τους ανεπαρκή ανταμοιβή, και προσαρμόζουν αντίστοιχα τις προσπάθειές τους.

Επιπλέον, το σύστημα ενθάρρυνε την αναζήτηση συμπληρωματικών εισοδημάτων. Ενώ αυτά πάντα υπήρχαν σε μερικά τμήματα της δημόσιας διοίκησης, φορείς του ιδιωτικού τομέα εκτιμούν ότι αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια, εν μέρει ως αντίδραση στους χαμηλούς μισθούς του δημοσίου τομέα και στην έλλειψη ενός συστήματος ανταμοιβής της απόδοσης. Σ' αυτό το πρόβλημα οι διαπραγματεύσεις κυβέρνησης – ΑΔΕΔΥ δεν φάνηκε να δίνουν καμιά απάντηση, διακόπηκαν άλλωστε χωρίς να το συζητήσουν πραγματικά.

4.3 Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.

Μια έρευνα την οποία δημοσίευσε το Ινστιτούτο για την Διεθνή Ανάπτυξη του Χάρβαρντ το Σεπτέμβριο του 2002 διαπίστωνε ότι η παραοικονομία διαδραματίζει έναν κατά πολύ σημαντικότερο ρόλο στα Βαλκάνια απ' ό,τι σε άλλες περιοχές της Ευρώπης.

Η παραοικονομία, γνωστή επίσης ως μαύρη αγορά, ο σκοτεινός ή ανεπίσημος τομέας, αποτελείται από όλες τις οικονομικές δραστηριότητες που παραμένουν έξω από τις επίσημες στατιστικές. Σύμφωνα με την έρευνα του Χάρβαρντ, στην παραοικονομία αποδίδεται το 69% του Α.Ε.Π στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του 1998, σε σύγκριση με το 28% στις μεταβατικές χώρες στην Κεντρική Ευρώπη, και 40% στα κράτη της Βαλτικής. Η έρευνα βασίζεται στο μέσο όρο των τιμών στη Βουλγαρία, τη Μακεδονία και τη Ρουμανία.

Ξεχωριστά στοιχεία για την Κροατία υπολογίζουν την παραοικονομία σε 35% του Α.Ε.Π.

Η παραοικονομία αυξάνεται κατά την διάρκεια περιόδων οικονομικής και πολιτικής αβεβαιότητας και ελαττώνεται σε χρόνια σχετικής σταθερότητας, κατέληγαν οι αναλυτές του Χάρβαρντ. Όταν οι εταιρείες δραστηριοποιούνται στον ανεπίσημο τομέα, διαταράσσεται η είσπραξη των φόρων και μειώνεται η γενική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, καθώς οι ανεπίσημες δραστηριότητες τείνουν να αποφεύγουν τις υπηρεσίες του δημοσίου και των τραπεζών.

Η έρευνα διαπίστωνε επίσης ότι η διάθεση οικονομικής βοήθειας από Διεθνείς δωρητές είναι συχνά ανεπαρκής σε χώρες με εκτεταμένη παραοικονομία. Αναφορές του τύπου έχουν υποδηλώσει ότι τα αγαθά που παρέχονται σε ειρηνευτές στη Βοσνία- Ερζεγοβίνη (B-E) καταλήγουν συχνά στην μαύρη αγορά.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζει η Μακεδονία, όπου η παραοικονομία αυξάνεται σταθερά από το 1990, φτάνοντας το 131% του Α.Ε.Π. Ωστόσο, η έρευνα δεν συμπεριλάμβανε τη Γιουγκοσλαβία και την Β-E, όπου η κατάσταση είναι κατά πάσα πιθανότητα παρόμοια.

Οι ανεπίσημες δραστηριότητες πρωταγωνιστούν συχνά στις ειδήσεις και στις δύο χώρες, οι οποίες θεωρούνται κομβικό σημείο για λαθρεμπόριο ναρκωτικών, ανθρώπων και φορολογημένων αγαθών σε άλλα μέρη της Ευρώπης. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία φαίνεται να μαστίζονται λιγότερο από την παραοικονομία. Η έρευνα του Χάρβαρντ υπολόγισε τον ανεπίσημο τομέα σε 19% του Α.Ε.Π το 1998. Ωστόσο, νέες έρευνες της κεντρικής τράπεζας της Βουλγαρίας καθώς και μια κοινή αξιολόγηση των αναλυτών του Χάρβαρντ και τοπικών φορέων αποκαλύπτουν μια μείωση του 30-40% το 1999 μετά την οικονομική και πολιτική σταθεροποίηση.

Παρά το γεγονός ότι η έρευνα την εντάσσεται στην Κεντρική Ευρώπη, το ποσοστό της παραοικονομίας στην Κροατία παραμένει συγκριτικά υψηλό. Σύμφωνα με την κρατική υπηρεσία απασχόλησης της χώρας, η ανεπίσημη αγορά εργασίας είναι ο βασικός παράγων για την διατήρηση του ποσοστού

ανεργίας σε περίπου 24% ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην νοτιοανατολική Ευρώπη. Η ανεπίσημη απασχόληση διαφεύγει των υποχρεωτικών ελαχίστων εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση και δημιουργεί διαρθρωτικά ελλείμματα στο κροατικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.¹⁵

4.4 ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ.

Το μέγεθος της διαφθοράς που υπάρχει σε μια χώρα είναι ένα μέγεθος το οποίο απ' την φύση του δεν μπορεί να μετρηθεί. Γι' αυτό, όλες οι έρευνες που έχουν γίνει, είτε από μεμονωμένους ερευνητές, είτε από ερευνητικούς οργανισμούς και ινστιτούτα, επιχειρούν να προσεγγίσουν το βαθμό στον οποίο υπάρχουν φαινόμενα διαφθοράς σε μια χώρα με την μέθοδο των ερωτηματολογίων.

Αντίστοιχες έρευνες δεν έχουν γίνει πολλές στην Ελλάδα. Μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του μεγέθους και της διάρθρωσης της κρατικής διαφθοράς στην Ελλάδα έγινε με δημοσκόπηση που πραγματοποίησε η εταιρία ΑΛΚΟ τον Σεπτέμβριο του 1999. Η δημοσκόπηση της ΑΛΚΟ ήταν πανελλαδική και έγινε σε 2400 πολίτες ψηφοφόρους σε όλη την Ελλάδα. Η έρευνα αυτή υπήρξε αποκαλυπτική όσον αφορά τις αντιλήψεις και την στάση των πολιτών για την εντιμότητα του κρατικού μηχανισμού.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι πολίτες εμπιστεύονται περισσότερο τους παλιούς θεσμούς (Κράτος, Εκκλησία, Στρατός, Δικαιοσύνη) από ότι τους νεώτερους (Συνδικαλισμός, Κόμματα, ΜΜΕ, Επιχειρηματίες). Όσον αφορά όμως τους παλιότερους θεσμούς μόνο το 42% των ερωτηθέντων απάντησε ότι εμπιστεύεται το Κράτος, ενώ για τους υπόλοιπους το ποσοστό εμπιστοσύνης φθάνει μέχρι και το 83%.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι το ποσοστό αυτό εμπιστοσύνης ποικίλλει έντονα, ανάλογα με την ηλικία των ερωτώμενων και κυμαίνεται μεταξύ του εξαιρετικά χαμηλού 28% για τα άτομα ηλικίας 18 έως 34 ετών και του 57% για τα άτομα πάνω από 55 ετών.

¹⁵ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΧΑΡΒΑΝΤ, Β.Β.С. ΗΙΝΑ 5/7/2002.

Μια σαφής εικόνα του βαθμού στον οποίο οι πολίτες θεωρούν ότι το κράτος είναι διεφθαρμένο δίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί από το οποίο προκύπτει ότι το 67% των ερωτηθέντων το θεωρεί διεφθαρμένο ή μάλλον διεφθαρμένο, ενώ μόνο το 27% αδιάφθορο ή μάλλον αδιάφθορο. Και στο ερώτημα αυτό παρατηρείται επίσης ότι οι απαντήσεις για την διαφθορά στο κράτος εξαρτώνται από την ηλικία των ερωτηθέντων. Έτσι, ενώ στην ηλικιακή ομάδα από 25 έως 34 ετών το ποσοστό που πιστεύει ότι το κράτος είναι μάλλον διεφθαρμένο φθάνει το 72%, στην ηλικιακή ομάδα από 35 έως 44 ετών το αντίστοιχο ποσοστό μειώνεται στο 69% για να μειωθεί ακόμη περισσότερο στις μεγαλύτερες σε ηλικία ομάδες.

Παρατηρείται δηλαδή ότι τα ποσοστά είναι σαφώς υψηλότερα στις παραγωγικές από πλευράς ηλικιακής διάρθρωσης ομάδες του πληθυσμού, που είναι και αυτές οι οποίες έχουν και τις περισσότερες σχέσεις με τις υπηρεσίες του δημοσίου τομέα. Στην δημοσκόπηση αυτή ζητήθηκε να αναφέρουν οι ερωτώμενοι την προσωπική τους εμπειρία για την διαφθορά στον δημόσιο τομέα. Ζητήθηκε δηλαδή να αναφέρουν αν έχουν ποτέ χρησιμοποιήσει οι ίδιοι τη μέθοδο της δωροδοκίας για να έχουν επιθυμητό αποτέλεσμα στη σχέση τους με το δημόσιο. Το 35% των ερωτηθέντων απάντησε ότι έχει χρησιμοποιήσει την μέθοδο της συνδιαλλαγής και μάλιστα το 4% «πολλές φορές» ενώ το 12% «συχνά».

Μια αναγωγή των στοιχείων της έρευνας αυτής στο συνολικό πληθυσμό της χώρας δείχνει ότι πάνω από 2,3 εκατ. Έλληνες έχουν οι ίδιοι ή το στενό συγγενικό τους περιβάλλον προβεί σε πράξεις δωροδοκίας. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι για λόγους ευνόητους οι απαντήσεις σε τέτοιου είδους ερωτήσεις δίνουν σαφώς υποεκτιμημένα αποτελέσματα τα ποσοστά που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι στην πραγματικότητα πολύ υψηλότερα.

Σημειώνεται επίσης, ότι στο ερώτημα αυτό οι παραγωγικές ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού παρουσιάζουν υψηλότερο του μέσου όρου ποσοστό συνδιαλλαγής, το οποίο στα άτομα ηλικίας 25 έως 34 ετών φθάνει το 40% και στα άτομα ηλικίας 35 έως 44 ετών το 45%.

Το εξαιρετικά ενδιαφέρον αποτέλεσμα της έρευνας είναι ότι ενώ μεγάλο μέρος των ερωτηθέντων απάντησε ότι καταδικάζει την κρατική διαφθορά,

ταυτόχρονα δήλωσε ότι χρησιμοποιούν οι ίδιοι τη συνδιαλλαγή ως μέσο για να επιτύχουν το σκοπό τους, που σημαίνει ότι είναι γενικότερη αντίληψη περί του πλέον αποτελεσματικού τρόπου επίλυσης των προβλημάτων μέσω της δωροδοκίας, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην αναπαραγωγή και διαιώνιση του φαινομένου.

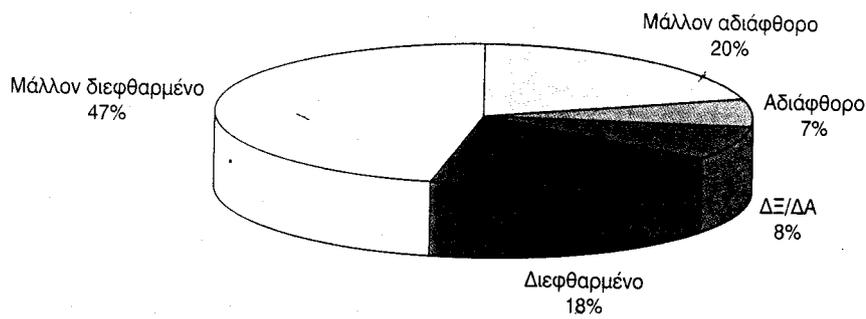
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η εξειδίκευση της στάσης αυτής των πολιτών και ειδικότερα της κατανομής της σε συγκεκριμένες κρατικές υπηρεσίες. Από την απάντηση που έδωσαν οι ερωτηθέντες στο ερώτημα αυτό προκύπτει ότι το υψηλότερο ποσοστό διαφθοράς συγκεντρώνουν οι Δ.Ο.Υ. Ειδικότερα, από τις απαντήσεις προκύπτει ότι μόνο το 11% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι δεν υπάρχει διαφθορά στον τομέα αυτό, ενώ αντίθετα, οι Δ.Ο.Υ συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό των απαντήσεων ότι η διαφθορά είναι πάρα πολύ υψηλή (22%).

Συγκεκριμένα στο παρακάτω διάγραμμα, για κάθε υπηρεσία υπάρχουν τέσσερις διαβαθμίσεις της διαφθοράς: «καθόλου», «λίγο», «πολύ» και «πάρα πολύ». Από το διάγραμμα αυτό παρατηρείται ότι το 68% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η διαφθορά στο φορολογικό τομέα είναι από αρκετή έως πάρα πολύ υψηλή. Παρατηρείται επίσης ότι ανάμεσα στις υπηρεσίες αυτές οι Δ.Ο.Υ. συγκεντρώνουν το χαμηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων που πιστεύουν ότι δεν υπάρχει καθόλου διαφθορά και το υψηλότερο ποσοστό αυτών που πιστεύουν ότι η διαφθορά είναι από αρκετή έως υψηλή.

Η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία καταλαμβάνουν την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τον υψηλότερο δείκτη διαφθοράς. Η Ελλάδα σύμφωνα με τις μελέτες που έχουν γίνει από διεθνείς οργανισμούς βρίσκεται από πλευράς διαφθοράς στην 36^η θέση παγκοσμίως, σε σύνολο 99 χωρών. Βρίσκεται όπως είναι φανερό δηλαδή, σε χειρότερη θέση από πολλές άλλες μη Ευρωπαϊκές Χώρες, όπως το Χονγκ Κονγκ, τη Χιλή, τη Μαλαισία, τη Νότια Αφρική, την Τυνησία.¹⁶

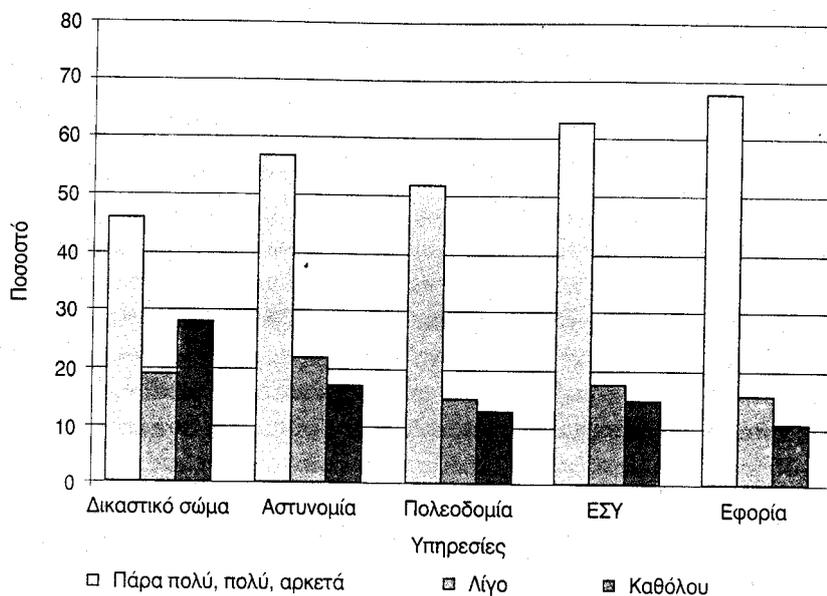
Κράτος και διαφθορά

¹⁶ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 248, 250.

ΠΗΓΗ: «ΗΜΕΡΗΣΙΑ», 31/5/2000

Βαθμός διαφθοράς κάθε υπηρεσίας

ΠΗΓΗ: «ΗΜΕΡΗΣΙΑ», 31/5/2000

Μια άλλη έρευνα είναι αυτή που πραγματοποιήθηκε από το «Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών» το Μάιο του 2000(εφημερίδα ημερήσια 31/5/2000). Πολλοί από τους ερωτηθέντες στην έρευνα αυτή συνέδεσαν τα προβλήματα που παρουσιάζουν στη λειτουργία τους οι δημόσιες υπηρεσίες με φαινόμενα παράνομων οικονομικών συνδιαλλαγών. Ειδικότερα, ως χώροι που ευδοκιμεί κατεξοχήν το φαινόμενο της διαφθοράς αναφέρθηκαν κατά σειρά ο χώρος της δημόσιας υγείας (58%). Αντίστοιχη έρευνα, αλλά σε πολύ μικρότερο δείγμα ερωτηθέντων, έγινε και σε εργαζόμενους στο δημόσιο τομέα την ίδια περίοδο.¹⁷

¹⁷ «ΗΜΕΡΗΣΙΑ» ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 31/5/2000.

Παρά τις δυσκολίες που υπάρχουν να λάβει κανείς την σωστή απάντηση σε τέτοιου είδους έρευνα τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά. Συγκεκριμένα, στο ερώτημα αν κατά τη διάρκεια της υπαλληλικής τους θητείας υπέπεσαν στην αντίληψή τους περιπτώσεις ανήθικων συναλλαγών το 48% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά. Επιπλέον, το 63% των ερωτηθέντων απάντησε ότι υπάρχουν θέματα ηθικής συμπεριφοράς στην υπηρεσία τους. Ειδικότερα, το 24% απάντησε ότι τα θέματα ηθικής συμπεριφοράς είναι «πολύ σοβαρά» και το 15% «σοβαρά».

Αν θελήσουμε να ερμηνεύσουμε τους παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η έκταση της διαφθοράς θα λέγαμε ότι αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που έχει οδηγήσει πολλούς στο να μελετήσουν την σχέση ανάμεσα στην διαφθορά και σε οικονομικά, διοικητικά, οργανωτικά και άλλα χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε κάθε χώρα.

Τα αποτελέσματα των μελετών αυτών δείχνουν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις φαίνεται να υπάρχει πράγματι συσχέτιση μεταξύ του φαινομένου της διαφθοράς και των άλλων παραγόντων. Το ποια όμως είναι η αιτιώδης σχέση ανάμεσα στη διαφθορά και σ' αυτούς τους παράγοντες, δηλαδή το αν η ύπαρξη διαφθοράς επηρεάζει κάποια χαρακτηριστικά μιας χώρας ή αν είναι η ίδια αποτέλεσμα αυτών των χαρακτηριστικών δεν είναι πάντοτε εύκολο να εκτιμηθεί. Γιατί, ενώ είναι εύκολη και σαφής η διαπίστωση της συσχέτισης στην εμφάνιση κάποιων φαινομένων δεν είναι το ίδιο εύκολη και σαφής η διαπίστωση της αιτιώδους σχέσης που υπάρχει μεταξύ τους.

Αναφορικά θα παραθέσουμε τους παράγοντες από τους οποίους φαίνεται ότι εξαρτάται το φαινόμενο της διαφθοράς και το μέγεθός της οι οποίοι αν και είναι πολλοί οι περισσότεροι έχουν άμεση σχέση με το ρόλο του κράτους.

Οι σημαντικότεροι είναι οι εξής:

- ✓ Το μέγεθος του κράτους.
- ✓ Το σύστημα διοικητικής οργάνωσης.
- ✓ Ο κρατικός παρεμβατισμός μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων.

- ✓ Ο βαθμός διακριτικής ευχέρειας που έχουν στη λήψη αποφάσεων οι κρατικοί λειτουργεί.
- ✓ Ο τρόπος πρόσληψης και το επίπεδο αμοιβών στο δημόσιο τομέα.
- ✓ Η ύπαρξη μηχανισμών ελέγχου στο δημόσιο τομέα για την πρόληψη και τον εντοπισμό φαινομένων διαφθοράς και η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών αυτών.
- ✓ Το ύψος των προβλεπόμενων ποινών σε περίπτωση αποκάλυψης της διαφθοράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της παραοικονομίας έχει αποτελέσει από παλαιά αντικείμενο έντονης συζήτησης μεταξύ των ερευνητών. Η μελέτη όμως του φαινομένου αυτού, άρχισε να συστηματοποιείται από το 1980 σχεδόν μετά από την δημοσίευση της μελέτης του Gutmann. Η σχετική βιβλιογραφία έχει αναπτυχθεί ταχύτατα με συνέπεια να έχουν διαμορφωθεί αρκετές άμεσες και έμμεσες μέθοδοι εκτίμησης του μεγέθους.

Σε αντίθεση όμως με την ανάπτυξη των μεθόδων μέτρησης, η θεωρητική ανάλυση του φαινομένου της παραοικονομίας και κατά συνέπεια η αξιολόγηση των προσπαθειών μέτρησης παραμένουν σχετικά στάσιμες. Η διάσταση αυτή ανάμεσα στην ανάπτυξη της θεωρίας και των μεθόδων μέτρησης του φαινομένου της παραοικονομίας, καθιστά αναξιόπιστα τα αποτελέσματα των περισσότερων ερευνών. Γιατί, εκ' των πραγμάτων η παραοικονομία αποτελεί μια μη μετρήσιμη μεταβλητή και κατ' επέκταση η εμπειρική διερεύνηση της έκτασης του φαινομένου είναι εξαιρετικά δύσκολη.

Η ανάγκη προσδιορισμού του μεγέθους της παραοικονομίας προκύπτει κυρίως από την αναποτελεσματικότητα που αυτή προκαλεί στην άσκηση της δημοσιονομικής, νομισματικής και εισοδηματικής πολιτικής. Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι τα επίσημα στατιστικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται ο σχεδιασμός της οικονομικής πολιτικής εξαιτίας της ύπαρξης της παραοικονομίας, αλλοιώνουν τις εξελίξεις στην οικονομία.

Ακόμα, το ενδιαφέρον για την παραοικονομία γίνεται εντονότερο, εξαιτίας της άποψης των περισσότερων ερευνητών ότι η κρυφή οικονομία αποτελεί σημαντικό και μάλλον αυξανόμενο τμήμα της επίσημης οικονομίας. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν αναπτυχθεί αρκετές μέθοδοι μέτρησης του φαινομένου, που αρχικά διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες, με βάση το κριτήριο προέλευσης των δεδομένων. Οι άμεσες μέθοδοι, αναφέρονται σε αποκαλύψεις των ατόμων για την δράση των ίδιων ή άλλων στην

παραοικονομία, ενώ οι έμμεσες μελετούν τα μακροοικονομικά μεγέθη της επίσημης οικονομίας, με στόχο την επισήμανση ενδείξεων της κρυφής οικονομίας.

Αναλυτικότερα, κοινό χαρακτηριστικό των άμεσων μεθόδων είναι ότι στηρίζονται στην δειγματοληπτική έρευνα, όπου εξετάζεται η συμπεριφορά των ατόμων είτε μέσα από συνεντεύξεις, είτε μέσω ερωτηματολογίου. Επιπλέον διακρίνονται σε εκούσιες και αναγκαστικές έρευνες με κριτήριο την εθελοντική ή όχι συμμετοχή των ερωτημένων. Με την εκούσια συμμετοχή των ατόμων, καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος απόκρυψης στοιχείων. Αντίθετα, η αναγκαστικού χαρακτήρα συμμετοχή σε έρευνα, έχει την μορφή ελέγχου που συνήθως πραγματοποιείται από τις αρμόδιες αρχές. Οι άμεσες μέθοδοι χαρακτηρίζονται από υψηλό κόστος, γεγονός που κάνει αποτρεπτική την επανάληψη τους. Έτσι, το υψηλό κόστος οδηγεί σε στατική εκτίμηση της παραοικονομίας. Παρουσιάζεται δηλαδή, διαχρονική ασυνέπεια με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η εκτίμηση της εξέλιξης του φαινομένου διαχρονικά.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα των εκούσιων συνεντεύξεων, αντιμετωπίζονται συχνά με επιφυλακτικότητα λόγω του γεγονότος ότι τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα απαντούν σε όλα τα ερωτήματα με αποτέλεσμα το δείγμα να θεωρείται ως μη αντιπροσωπευτικό. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι κατά κανόνα τα άτομα που ασκούν εκτεταμένη παραοικονομική δραστηριότητα δεν συμμετέχουν σε τέτοιου είδους έρευνες αλλά, ακόμα κι αν συμμετέχουν τείνουν να αποκρύπτουν μέρος της κρυφής δραστηριότητας τους. Άρα εμφανίζεται μεροληψία δείγματος και απάντησης.

Πέρα από τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν οι άμεσες μέθοδοι, έχουν και σημαντικά πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα, στις έρευνες με ερωτηματολόγια είναι δυνατό να προκύψουν ποιοτικά χαρακτηριστικά τέτοια που να αποκαλύπτουν κι άλλες παραμέτρους που συντελούν στην εξάπλωση της παραοικονομίας. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι το επίπεδο φορολογικής ηθικής, οι αντιλήψεις των ερωτημένων για το βαθμό φορολογικής δικαιοσύνης.

Σημαντικές είναι επίσης και οι πληροφορίες που προκύπτουν αναφορικά με την διάρθρωση της παραοικονομίας. ειδικότερα, με κατάλληλες ερωτήσεις, είναι δυνατόν να εντοπισθούν οι παραγωγικοί κλάδοι και γενικότερα οι δραστηριότητες που παρουσιάζουν μεγαλύτερα περιθώρια φοροδιαφυγής.

Τέλος, οι έρευνες με ερωτηματολόγιο αποτελούν μια εναλλακτική μέθοδο μέτρησης της παραοικονομίας, τα αποτελέσματα της οποίας μπορούν κάτω από προϋποθέσεις, να συγκριθούν με εκείνα των έμμεσων ερευνών, προκειμένου να υπάρξει πληρέστερη εκτίμηση του φαινομένου. Οι έμμεσες μέθοδοι μελετούν την παραοικονομία μέσα από τις ενδείξεις που αφήνει στην επίσημη οικονομία. Οι μέθοδοι αυτές αποτελούν μακροοικονομικές προσεγγίσεις και διακρίνονται σε εκείνες που χρησιμοποιούν δείκτες και σε εκείνες που στηρίζονται σε οικονομετρικά υποδείγματα. Αντίθετα, οι μέθοδοι των υποδειγμάτων αποτελούν πολύπλοκες τεχνικές μέτρησης του μεγέθους και διαχρονικής εξελίξεως της παραοικονομίας, που στηρίζονται σε κάποια θεωρία για την παραοικονομία.

Κύριο μειονέκτημα των έμμεσων μεθόδων είναι ότι πολλές από τις υποθέσεις που θέτουν, δεν ελέγχονται από την θεωρία, όπως για παράδειγμα ότι οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνονται με μετρητά. Προβλήματα παρουσιάζονται επίσης και στα στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις μεθόδους. Επιπλέον, υπάρχουν σημαντικές αδυναμίες στα οικονομετρικά υποδείγματα, γεγονός που καθιστά συχνά αβέβαια τα συμπεράσματά τους. Από την άλλη, το κόστος διεξαγωγής των ερευνών που στηρίζονται σε έμμεσες μεθόδους, είναι χαμηλότερο από εκείνο των άμεσων μεθόδων. Στην συνέχεια οι κύριες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας και περιγράφονται μερικές από τις σημαντικότερες έρευνες της διεθνούς βιβλιογραφίας.¹⁸

5.2 ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΕΙΚΤΩΝ

¹⁸ Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ, Β. ΡΑΠΑΝΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ», ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΑΘΗΝΑ 1995, ΣΕΛ. 50.

Οι μέθοδοι των δεικτών διακρίνονται με κριτήριο το είδος των ενδείξεων. Έτσι, έχουμε τις ενδείξεις που εντοπίζονται στην απόκλιση μεταξύ εισοδήματος και δαπάνης, τα ίχνη στην αγορά εργασίας και τις ενδείξεις στα νομισματικά μεγέθη.

A) ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΩΝ ΑΠΟΚΛΙΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ.

Οι μέθοδοι των αποκλίσεων μεταξύ εισοδήματος και δαπάνης διακρίνονται, ανάλογα με τα στοιχεία στα οποία αναφέρονται, σε δύο κατηγορίες: σε αυτές των μακροοικονομικών και των μικροοικονομικών αποκλίσεων.

Δηλαδή, σε αυτές που βασίζονται σε στοιχεία που αφορούν το σύνολο της οικονομίας και σε αυτές που βασίζονται σε στοιχεία που αφορούν τα νοικοκυριά. Οι μέθοδοι αυτές στηρίζονται στην παραδοχή ότι ένα μέρος του εισοδήματος ή ολόκληρο το εισόδημα ενός ατόμου είναι δυνατόν να μην δηλωθεί και ταυτόχρονα ένα μεγάλο μέρος του να εκδηλωθεί ως δαπάνη.

Η φιλοσοφία στην οποία στηρίζεται αυτή η μέθοδος είναι το εισόδημα ενός ατόμου ή νοικοκυριού από όπου και αν προέρχεται θα δαπανηθεί τελικά στην επίσημη οικονομία. Άρα, η απόκλιση μεταξύ εισοδήματος και δαπάνης αποτελεί ένα δείκτη μέτρησης της παραοικονομίας. Σε μακρό επίπεδο, η εκτίμηση της παραοικονομίας με την μέθοδο των δεικτών, γίνεται εκτιμώντας τις αποκλίσεις μεταξύ των τριών διαφορετικών μεθόδων υπολογισμού του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Γιατί το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μπορεί να εκτιμηθεί:

- 1) με την μέθοδο της δαπάνης υπολογίζοντας την συνολική δαπάνη για τελικά αγαθά και υπηρεσίες
- 2) με την μέθοδο του εισοδήματος υπολογίζοντας τις συνολικές αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών και

3) με την μέθοδο του προϊόντος, υπολογίζοντας το σύνολο της παραγωγής όλων τομέων της οικονομίας και θεωρητικά πρέπει η μέθοδος της δαπάνης να είναι ίση με την μέθοδο του εισοδήματος και ίση με την μέθοδο του προϊόντος.

Επειδή όμως τα παραπάνω μεγέθη δεν στηρίζονται σε λεπτομερή αποτίμηση, αλλά σε δειγματοληπτικές έρευνες, τα πρωτογενή μεγέθη που προκύπτουν από τις στατιστικές έρευνες και προτού να δεχθούν προσαρμογές δεν δίνουν στην πράξη το ίδιο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν.

Πέρα όμως από τις αποκλίσεις μεταξύ των μεθόδων δαπάνης, εισοδήματος και προϊόντος που οφείλονται σε στατιστικά σφάλματα, είναι πιθανό να προκύπτουν αποκλίσεις όταν το μέρος της οικονομικής δραστηριότητας δεν δηλώνεται. Σε αυτήν την περίπτωση, οι αποκλίσεις μεταξύ μεθόδων δαπάνης εισοδήματος και προϊόντος μπορεί να οφείλονται στην διαφορετική επίδραση της φοροδιαφυγής σε κάθε μέθοδο ξεχωριστά. Έτσι επιλέγεται η πιο ακριβής μέθοδος υπολογισμού του ακαθάριστου εγχωρίου προϊόντος.

Προϋπόθεση για να ισχύσουν τα παραπάνω, είναι αξιόπιστη εκτίμηση των μεθόδων δαπάνης και εισοδήματος με διαφορετικό τρόπο, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι μεταξύ τους αποκλίσεις. Επιπλέον, η εκτίμηση της μεθόδου της δαπάνης πρέπει να είναι σχετικά ακριβής (λόγω της υπόθεσης ότι ένα μέρος του αδήλωτου εισοδήματος διοχετεύεται στην κατανάλωση), έστω και αν η μέθοδος του εισοδήματος επηρεάζεται από την παραοικονομία. Υποθέσεις, οι οποίες βέβαια είναι ιδιαίτερα ισχυρές.

Επίσης, οι εκτιμήσεις των μεθόδων δαπάνης και εισοδήματος δεν είναι εντελώς ανεξάρτητες και επιπλέον η εκτίμηση της μεθόδου δαπάνης δεν είναι αξιόπιστη, αφού επηρεάζεται σημαντικά από την παραοικονομία. Γιατί, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι το εισόδημα που δημιουργείται στην παραοικονομία διοχετεύεται στην επίσημη κατανάλωση. Είναι πιθανότερο να καταναλωθεί στην κρυφή οικονομία για την αποφυγή πιθανών φορολογικών ελέγχων.(πόθεν έσχες). Στο μικρό επίπεδο ισχύει λίγο πολύ, ότι αναφέρθηκε παραπάνω σε μακρο επίπεδο με την διαφορά ότι εκτιμάται η απόκλιση μεταξύ

δαπάνης και εισοδήματος μεμονωμένων νοικοκυριών, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από δειγματοληπτικές έρευνες.(οικογενειακών προϋπολογισμών, οικογενειακής δαπάνης).¹⁹

B) Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΑΠΟΚΛΙΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΚΑΙ ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΟΥ ΩΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ.

Με την μέθοδο αυτή, εκτιμάται το μέγεθος της παραοικονομίας συγκρίνοντας το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στο σύνολο του πληθυσμού όπως αυτό προκύπτει από τις επίσημες στατιστικές σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό που προκύπτει από τις έρευνες και ελέγχους. Ειδικότερα, η απόκλιση μεταξύ επίσημου και πραγματικού ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού χρησιμοποιείται, κάτω από προϋποθέσεις, ως ένδειξη του μεγέθους της παραοικονομίας. Η κυριότερη υπόθεση που γίνεται για το σκοπό αυτό είναι ότι οι μεταβολές του ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού οφείλονται μόνο στην παραοικονομία.

Έτσι, για παράδειγμα μια μεταβολή που οφείλεται στην αύξηση της θνησιμότητας έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνει το ποσοστό συμμετοχής χωρίς να υπάρχει μείωση στην παραοικονομία, η οποία οφείλεται στην αδήλωτη εργασία. Επιπλέον, η μέθοδος αυτή προϋποθέτει ότι είναι γνωστή η παραγωγικότητα της εργασίας, όχι μόνο στην επίσημη οικονομία αλλά και στην παραοικονομία, προκειμένου να υπολογισθεί το προϊόν που παράγεται στην δεύτερη. Οι παραπάνω προϋποθέσεις, δεν ικανοποιούνται πάντα, ενώ το ποσοστό συμμετοχής επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες εκτός της αδήλωτης εργασίας.

Εξίσου σημαντικές δυσκολίες, παρουσιάζει η μέτρηση του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στην παραοικονομία. Επίσης, η μέτρηση του

¹⁹ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 42

εισοδήματος που προκύπτει από την μαύρη εργασία προϋποθέτει τη μέτρηση των εργαζομένων, ή των εργατωρών σε αυτόν τον τομέα. Όσον αφορά την μέτρηση της παραγωγικότητας στην παραοικονομία, είναι από τη μια σχεδόν αδύνατο να υπολογισθεί και από την άλλη είναι εντελώς αυθαίρετη η υπόθεση ότι η παραγωγικότητα είναι ίδια στην επίσημη και στην κρυφή οικονομία.

Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι υπάρχουν διαφορές στα αποτελέσματα μεταξύ ερευνών που μετρούν την εργασία στην παραοικονομία με βάση των αριθμό των εργαζομένων και ερευνών που μετρούν τις εργατώρες.

Σύμφωνα με αυτές τις έρευνες, το μέγεθος του εισοδήματος που προκύπτει με τον υπολογισμό των εργατωρών είναι συνήθως μεγαλύτερο από εκείνο που προκύπτει από τη μέτρηση των εργαζομένων. Πέρα από τα προβλήματα που παρουσιάζονται στις υποθέσεις, η μέθοδος αυτή χαρακτηρίζεται από το μειονέκτημα ότι δεν δείχνει την δομή της παραοικονομίας, αλλά μόνο το προϊόν που παράγεται μέσω της αδήλωτης εργασίας. Δηλαδή, δεν παρέχει πληροφορίες σχετικά με την έκταση της παραοικονομίας στους επιμέρους κλάδους παραγωγής.

Επιπλέον, τα στοιχεία που προκύπτουν από τις διάφορες έρευνες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια αυτής της μεθόδου τείνουν να υπερεκτιμούν την εργασία στην παραοικονομία. Αυτό οφείλεται στο ότι πολλά άτομα που εργάζονται στην παραοικονομία, διατηρούν για διάφορους λόγους, θέσεις εργασίας και στην επίσημη οικονομία.

Αυτό το φαινόμενο της ταυτόχρονης απασχόλησης στην επίσημη οικονομία και παραοικονομία, δημιουργεί σημαντικές στρεβλώσεις στην εκτίμηση του δείκτη συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό. Εξαιτίας των παραπάνω, πολλοί θεωρούν αυτή την μέθοδο ως λιγότερο αξιόπιστη. Όμως παρόλα τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει, παρέχει την δυνατότητα διαχρονικής παρακολούθησης του φαινομένου της παραοικονομίας και επιτρέπει τη σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των χωρών που εφαρμόζουν σχεδόν τις ίδιες τεχνικές μέτρησης του δείκτη συμμετοχής.

Γ) ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ.

Οι μέθοδοι των νομισματικών δεικτών αποτελούν τον πιο διαδεδομένο τρόπο μέτρησης της παραοικονομίας. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούν αυτές οι μέθοδοι είναι μακροχρόνιες οικονομικές σειρές και έχουν στόχο την εκτίμηση της παραοικονομίας μέσα από το κύκλωμα της νομισματικής κυκλοφορίας.

Συγκεκριμένα, εκτιμάται η απόκλιση μεταξύ της κανονικής και της πραγματικής κυκλοφορίας χρήματος. Κύρια υπόθεση είναι ότι στην παραοικονομία οι συναλλαγές γίνονται σε μετρητά και όχι για παράδειγμα με επιταγές για να μην αφήνουν ενδείξεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι συναλλασσόμενοι στην κρυφή οικονομία προσπαθούν να καλύπτουν τις συναλλαγές προκειμένου να μην γίνονται αντιληπτοί από τις φορολογικές αρχές ή για να μην προκαλούν τους άλλους φορολογούμενους. Αυτή τη δυνατότητα την εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό τα μετρητά, γιατί δεν αφήνουν αποδεικτικά στοιχεία για οποιουδήποτε είδους συναλλαγή.

Όμως και αυτή η ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος υπολογισμού της παραοικονομίας δεν στερείται μειονεκτημάτων. Συγκεκριμένα, η υπόθεση ότι στην παραοικονομία οι συναλλαγές πραγματοποιούνται με μετρητά δεν έχει αποδειχθεί. Επιπλέον, η ποσότητα των ρευστών που κυκλοφορεί σε μια οικονομία επηρεάζεται από αλλαγές στα πρότυπα διακράτησης ρευστών, ενώ οι μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών προκαλούν επιδράσεις στην ζήτηση για μετρητά, οι οποίες δεν είναι εύκολο να απομονωθούν από εκείνες που προκαλεί η παραοικονομία (π.χ μια άνοδο του γενικού επιπέδου τιμών οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης για νομίσματα μεγάλης ονομαστικής αξίας, γεγονός που δεν σημαίνει κατά ανάγκη αύξηση των συναλλαγών στην παραοικονομία).

Παρόμοια προβλήματα προκύπτουν σε οποιαδήποτε ονομαστική μεταβολή των εισοδημάτων. Οι μέθοδοι των νομισματικών δεικτών διακρίνονται με βάση το δείκτη που χρησιμοποιεί η κάθε μια στην μέθοδο κυκλοφορίας τραπεζογραμμάτων μεγάλης ονομαστικής αξίας, στην μέθοδο σταθερού λόγου μετρητών- καταθέσεων και στην συναλλακτική μέθοδο.

1. Η μέθοδος κυκλοφορίας τραπεζογραμμάτων μεγάλης αξίας. Οι υποστηρικτές αυτής της μεθόδου θεωρούν ότι εφόσον οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνονται με μετρητά, μια ενδεχόμενη αύξηση της ζήτησης για τραπεζογραμμάτια μεγάλης ονομαστικής αξίας, προκειμένου να διευκολυνθούν οι συναλλαγές. Όμως η μέθοδος αυτή επηρεάζεται σημαντικά από τις μεταβολές του πληθωρισμού. Γιατί, όσο αυξάνεται ο πληθωρισμός, τόσο αυξάνεται η μέση ονομαστική αξία των τραπεζογραμμάτων χωρίς να μεταβάλλεται το μέγεθος της παραοικονομίας. Έτσι, τα αποτελέσματα επηρεάζεται σημαντικά από το αποτέλεσμα υποκατάστασης του πληθωρισμού στη διακράτηση ρευστών, γεγονός που καθιστά τη μέθοδο περιορισμένης αξιοπιστίας.
2. Η μέθοδος σταθερού λόγου μετρητών καταθέσεων. Η μέθοδος αυτή αναπτύχθηκε από τον Gutmann (1979), ο οποίος προσπάθησε να μετρήσει το μέγεθος της παραοικονομίας υπολογίζοντας την απόκλιση μεταξύ πραγματικού και κανονικού λόγου μετρητών c προς τις καταθέσεις D , δηλαδή C/D . Αναλυτικότερα, ο Gutmann έκανε τις εξής υποθέσεις:
 - Οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνονται μόνο με μετρητά και αποκλείεται ο αντιπραγματισμός,
 - Η παραοικονομία είναι αποτέλεσμα της υψηλής φορολόγησης,
 - Η ταχύτητας κυκλοφορίας του χρήματος στην παραοικονομία είναι ίδια με εκείνη στην επίσημη οικονομία και
 - Ο κανονικός λόγος C/D παραμένει διαχρονικά σταθερός, γι' αυτό και επιλέγει το έτος με το χαμηλότερο κανονικό C/D ως έτος βάσης.

Η μέθοδος αυτή, έχει δεχθεί έντονη κριτική για τις παραπάνω υποθέσεις. Συγκεκριμένα η υπόθεση ότι η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος είναι ίδια και στις δύο οικονομίες είναι αυθαίρετη και δεν ελέγχεται εμπειρικά από το ίδιο το υπόδειγμα του Gutmann. Εξίσου αυθαίρετη είναι η υπόθεση ότι το έτος βάσης, δεν υπάρχει φοροδιαφυγή. Μάλιστα, η αυθαίρετη επιλογή του έτους βάσης μπορεί να οδηγήσει σε μέτρηση αρνητικής παραοικονομίας, αν το έτος

μέτρησης παρουσιάζει μικρότερη παραοικονομία σε σχέση με το έτος βάσης. Επιπλέον, ο λόγος C/D μπορεί να μεταβάλλεται και από πλήθος άλλων αιτιών που δεν έχουν σχέση με την παραοικονομία όπως το εναλλακτικό κόστος διακράτησης ρευστών. Τέλος όπως και σε όλες τις νομισματικές μεθόδους, δεν ελέγχεται η υπόθεση ότι οι συναλλαγές γίνονται με μετρητά.

- 3. Η συναλλακτική μέθοδος.** Η μέθοδος αυτή αναπτύχθηκε από τον Feige (1979,1982), ο οποίος θεωρεί ότι οι συναλλαγές στην παραοικονομία καταγράφονται στις συνολικές συναλλαγές αλλά αποκλείονται από το επίσημο μετρούμενο εισόδημα. Συγκεκριμένα, ο Feige υποθέτει ότι υπάρχει μια σταθερή σχέση ανάμεσα στον όγκο των μη χρηματικών συναλλαγών και του εισοδήματος που παράγεται. Η συναλλακτική μέθοδος στηρίζεται στην εξίσωση ανταλλαγής του Fisher:

$$M_1V=P.T.$$

Μετά από μετασχηματισμούς της συνάρτησης ανταλλαγής, ο Feige κατέληξε στο ότι για οποιοδήποτε έτος t , η διαφορά μεταξύ Y^n και GNP αποτελεί εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας δηλαδή $Y^u_t = Y^u_t + GNP^o_t$. Σύμφωνα με τα προηγούμενα, γίνεται κατανοητό ότι ο Feige υπολογίζει το συνολικό εισόδημα με βάση το μέγεθος των συναλλαγών και συγκρίνει την προκύπτουσα με την μέθοδο αυτή εκτίμηση με εκείνη των εθνικών λογαριασμών. Αυτό είναι και το σημείο που η μέθοδος του Feige διαφέρει από εκείνη του Gytmann. Επιπλέον, σε σχέση με τον Gytmann, ο Feige αποδέχεται ότι οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνονται και με επιταγές. Τέλος, ο Feige, όπως και ο Gutmann, υποθέτει ένα έτος βάσης κατά το οποίο δεν υπάρχει παραοικονομία. Κύριο μειονέκτημα της συναλλακτικής μεθόδου είναι η δυσκολία εκτίμησης της ταχύτητας κυκλοφορίας του χρήματος.²⁰

²⁰ Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

6.1 ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Το φαινόμενο της παραοικονομίας ασκεί πολλές και σημαντικές επιδράσεις στην επίσημη οικονομία. Οι επιδράσεις αυτές θεωρούνται κατά τεκμήριο αρνητικές. Υπάρχουν όμως και μελετητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η ύπαρξη της παραοικονομίας έχει και θετικές επιδράσεις, οι οποίες δεν πρέπει να παραγνωρίζονται ή να υποτιμώνται. Στις αρνητικές επιδράσεις της παραοικονομίας περιλαμβάνεται γενικά η επίδραση της παραοικονομίας και ιδιαίτερα της αύξησης του μεγέθους της, στο σχεδιασμό και στην αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής. Στις θετικές επιδράσεις της θα μπορούσε να συμπεριλάβει κανείς την εξυπηρέτηση βραχυχρόνιων

στόχων κυβερνητικής πολιτικής. Ειδικότερα οι θετικές και αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας είναι οι εξής:

Οι αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας είναι πολλές, όπως η επίδραση της στην αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων με βάση τα οποία σχεδιάζεται και ασκείται σε μια χώρα η οικονομική πολιτική, στην αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής και της νομισματικής πολιτικής, στην διανεμητική πολιτική της κυβέρνησης. Ειδικότερα, η παραοικονομία επηρεάζει αρνητικά την :

α) Αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών σειρών.

Είναι προφανές ότι όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος της παραοικονομίας σε μια χώρα, τόσο πιο αναξιόπιστα γίνονται τα επίσημα στατιστικά στοιχεία για το ύψος των διαφόρων οικονομικών μεγεθών, αφού τα στοιχεία αυτά καλύπτουν πλέον τμήμα μόνο της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι, σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη το ύψος των διαφόρων οικονομικών μεγεθών, αφού τα στοιχεία αυτά καλύπτουν πλέον τμήμα μόνο της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας.

Σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη το ύψος των οποίων είναι κρίσιμο για τον σχεδιασμό της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής, όπως το Α.Ε.Π, οι αποταμιεύσεις, το επίπεδο των τιμών, η απασχόληση, οι επενδύσεις, εμφανίζονται στις επίσημες στατιστικές σειρές σε επίπεδα διαφορετικά από αυτά στα οποία βρίσκονται στην πραγματικότητα με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η επιλογή των μέσων και η αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής.

Μάλιστα, αν ληφθεί υπόψη ότι σε πολλές χώρες η παραοικονομία φαίνεται να αυξάνει με ρυθμούς ταχύτερους από την επίσημη οικονομία, η αξιοπιστία των στοιχείων δεν περιορίζεται μόνο στα απόλυτα τους μεγέθη, αλλά και στην εκτίμηση του ρυθμού μεταβολής αυτών. Για παράδειγμα, οι δραστηριοποιούμενοι στον τομέα της παραοικονομίας έχουν τη δυνατότητα, λόγω της μη καταβολής φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, αλλά και της αποφυγής άλλων κρατικών ρυθμίσεων που επιδρούν θετικά στο κόστος των παραγόμενων προϊόντων, να προσφέρουν τα προϊόντα τους σε τιμές

χαμηλότερες αυτών στις οποίες πωλούνται τα αντίστοιχα προϊόντα στην επίσημη οικονομία. Στο βαθμό λοιπόν που συμβαίνει αυτό και αν το μέγεθος της παραοικονομίας δεν είναι αμνητέο στη χώρα, είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι τα επίσημα στοιχεία θα εμφανίζουν υπερεκτιμημένη την πραγματική πορεία του γενικού επιπέδου των τιμών. Για τον ίδιο λόγο, το πραγματικό ποσοστό ανεργίας θα είναι χαμηλότερο αυτού των επίσημων στατιστικών σειρών, ο πραγματικός ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης υψηλότερος από αυτόν που δείχνουν τα επίσημα στατιστικά στοιχεία.

Μια οικονομική πολιτική όμως που βασίζεται σε στοιχεία όπως αυτά μπορεί να έχει αποτελέσματα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα και σε κάθε περίπτωση δε μπορεί να είναι επιτυχής. Η ύπαρξη λοιπόν αναξιόπιστων στοιχείων ασκεί σημαντικότερες επιδράσεις στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων και στην χάραξη οικονομικού προγραμματισμού, γιατί παραπλανεί τους αρμόδιους για την άσκηση της οικονομικής πολιτικής, όσον αφορά την εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης και την πρόβλεψη των τάσεων της οικονομίας με αποτέλεσμα την επιλογή μέσω οικονομικής πολιτικής που δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες της οικονομίας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι παρατηρούμενες αποτυχίες ή ανακρίβειες των μακροοικονομικών προβλέψεων δεν οφείλονται τόσο σε αδυναμίες της οικονομικής θεωρίας, αλλά στη χειροτέρευση, λόγω κυρίως της παραοικονομίας, της ποιότητας των επίσημων στατιστικών σειρών. Μάλιστα η αναποτελεσματικότητα που έχουν τα οικονομικά προγράμματα που βασίζονται σε λανθασμένα στοιχεία μπορεί να ενθαρρύνουν ακόμη περισσότερο την ανάπτυξη της παραοικονομίας, με συνέπεια τον ακόμη μεγαλύτερο περιορισμό της αξιοπιστίας των στατιστικών στοιχείων και την δημιουργία ενός φαύλου κύκλου.

β) Αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής.

Η παραοικονομία επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής γιατί επιδρά στα έσοδα και δια μέσου αυτών στις δημόσιες δαπάνες. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη παραοικονομίας προκαλεί μείωση των φορολογικών εσόδων, η οποία με την σειρά της περιορίζει τις

δυνατότητες του κράτους για την πραγματοποίηση δημοσίων δαπανών. Έτσι, όμως περιορίζονται και οι δυνατότητες του κράτους για την άσκηση αποτελεσματικής δημοσιονομικής πολιτικής, αφού όσο μικρότερα είναι τα έσοδα και οι δαπάνες ως ποσοστό του Α.Ε.Π καθώς και των άλλων μακροοικονομικών μεγεθών με τη χρήση μέσων δημοσιονομικής πολιτικής.

Ταυτόχρονα, η μείωση των φορολογικών εσόδων που προκαλείται από την αύξηση της παραοικονομίας προκαλεί αύξηση του σχετικού φορολογικού βάρους της επίσημης οικονομίας, γεγονός που προκαλεί αύξηση της ροπής των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή και περαιτέρω αύξηση της παραοικονομίας. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι και πάλι οι φορείς άσκησης οικονομικής πολιτικής να εμπλακούν σε ένα φαύλο κύκλο. Όπως αναφέρθηκε επίσης παραπάνω, η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής επηρεάζεται τέλος και από το γεγονός της μη αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών σειρών.

γ) Αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής.

Όπως και στην περίπτωση της δημοσιονομικής πολιτικής, η αποτελεσματικότητα της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής επηρεάζεται από την επίδραση που ασκεί η παραοικονομία στην ακρίβεια των επίσημων στατιστικών στοιχείων. Επιπλέον, η ύπαρξη της παραοικονομίας και ιδιαίτερα η αύξηση της σε σχέση με την επίσημη οικονομία επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής, γιατί στο βαθμό που οι συναλλαγές στον τομέα της παραοικονομίας πραγματοποιούνται κυρίως σε μετρητά, προκαλείται μείωση της ελαστικότητας της ζήτησης του χρήματος σε σχέση με το επιτόκιο. Η μείωση όμως της ελαστικότητας αυτής έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση για τη σταθεροποίηση της οικονομίας.

Ταυτόχρονα, η ύπαρξη και η ανάπτυξη της παραοικονομίας επηρεάζει το νομισματοπιστωτικό σύστημα, γιατί παράλληλα με την παρά-αγορά προϊόντων και υπηρεσιών αναπτύσσεται και παρά-αγορά χρήματος όπου ευδοκούν φαινόμενα όπως η τοκογλυφία, οι παράνομες πωλήσεις συναλλάγματος, το σπάσιμο μεταχρονολογημένων επιταγών, η κυκλοφορία πλαστών χαρτονομισμάτων. Είναι λοιπόν προφανές ότι η λειτουργία της

ανεπίσημης αυτής αγοράς χρήματος περιορίζει την αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής. Αυτό όμως που είναι ίσως ακόμη χειρότερο είναι ότι η λειτουργία της ανεπίσημης αυτής αγοράς χρήματος συντηρεί και αναπαραγάγει την ανεπίσημη αγορά προϊόντων, δεδομένου ότι αυτοί που δραστηριοποιούνται κυρίως στο χώρο της παραοικονομίας δεν έχουν συνήθως εύκολη πρόσβαση στο επίσημο πιστωτικό σύστημα.

δ) Πολιτική διανομής του εισοδήματος.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω προκύπτει ότι όταν υπάρχει παραοικονομία η κατανομή του εισοδήματος που εμφανίζουν τα επίσημα στατιστικά στοιχεία απέχει πολύ από την πραγματική. Και αυτό συμβαίνει, όχι μόνο γιατί η παραοικονομία επιδρά με διαφορετικό τρόπο στους μισθωτούς, στους εργοδότες και στους αυτοαπασχολούμενους, αλλά γιατί δίνει στρεβλή εικόνα της κατανομής του εισοδήματος και μέσα στην ίδια επαγγελματική τάξη, χωρίς να μπορεί με βεβαιότητα να προβλέψει κανείς τον ακριβή τρόπο με τον οποίο επενεργεί.

Για παράδειγμα, ενώ λογικά θα περίμενε κανείς πως η παραοικονομία και η ανάπτυξη της ανεπίσημης αγοράς εργασίας διευκολύνουν την απόκτηση εργασίας και κατ' επέκταση βελτιώνουν την εισοδηματική κατάσταση αυτών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, όσον αφορά τις δυνατότητες απασχόλησης στην επίσημη αγορά εργασίας, κάτι τέτοιο δεν πρέπει να θεωρείται βέβαιο.

Συγκεκριμένα, μελέτες έχουν δείξει ότι μεγαλύτερες δυνατότητες απασχόλησης στην ανεπίσημη αγορά εργασίας έχουν αυτοί που έχουν την δυνατότητα να πραγματοποιούν εισοδήματα και στην επίσημη αγορά εργασίας. Ειδικότερα, οι μελέτες αυτές υποστηρίζουν ότι οι άνεργοι, και ιδιαίτερα οι μακροχρόνια άνεργοι, έχουν σχετικά χαμηλά επίπεδα δεξιοτήτων, εξειδίκευσης, αλλά και κοινωνικών σχέσεων, παράγοντες που περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες απασχόλησης στην ανεπίσημη αγορά εργασίας. Έτσι, οι ανισότητες στην επίσημη απασχόληση αναπαράγονται στην ανεπίσημη απασχόληση και στην παραοικονομία.

Ανεξάρτητα, όμως από το ποιος ευνοείται ή δεν ευνοείται από την παραοικονομία, αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι η παραοικονομία μειώνει και εδώ την αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων. Έτσι, οι φορείς της οικονομικής πολιτικής βασίζονται σε παραποιημένα στοιχεία, τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και κατ' επέκταση, οι πολιτικές βελτίωσης της διανομής του εισοδήματος που ακολουθούν είναι διαφορετικές από αυτές που πραγματικά χρειάζεται η κοινωνία.

ε) Πολιτική της απασχόλησης.

Με την ύπαρξη της παραοικονομίας η ανεργία υπερεκτιμάται, αυτό συμβαίνει γιατί ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων που εμφανίζονται και καταγράφονται ως άνεργοι, στην πραγματικότητα απασχολούνται στον τομέα της παραοικονομίας. Το ίδιο συμβαίνει και με άτομα, τα οποία εκτός από την επίσημη απασχόλησή τους διπλοαπασχολούνται και στον τομέα της παραοικονομίας. Τα δύο αυτά φαινόμενα συμβάλλουν στο να εμφανίζεται η ανεργία διογκωμένη, οδηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή στρατηγικών απασχόλησης που δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της πραγματικότητας.

ζ) Κλαδική πολιτική.

Η παραοικονομία δεν εκδηλώνεται στο ίδιο βαθμό σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Επιπλέον, οι κλάδοι της οικονομίας στους οποίους αναπτύσσεται κυρίως η παραοικονομία σε μια χώρα δεν παραμένουν διαχρονικά οι ίδιοι και μπορεί να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των διαφόρων χωρών. Έτσι, η ύπαρξη της παραοικονομίας επηρεάζει μεταξύ άλλων τις εκτιμήσεις του όγκου και της διάρθρωσης της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας.

Στο βαθμό λοιπόν που οι επίσημες εκτιμήσεις για τη διάρθρωση της παραγωγής και τους δείκτες παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας. Στο βαθμό λοιπόν που οι επίσημες εκτιμήσεις για τη διάρθρωση της παραγωγής και τους δείκτες παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας δίνουν λανθασμένη

εικόνα της πραγματικότητας, είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε επιλογές κλαδικής πολιτικής που δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες.²¹

6.2 ΘΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκαν συνοπτικά οι αρνητικές επιπτώσεις της παραοικονομίας, οι οποίες είναι πολλές και σημαντικές. Ωστόσο, πολλές φορές η παραοικονομία γίνεται ανεκτή ή ακόμα μπορεί και να ενθαρρύνεται από την κρατική πολιτική, είτε γιατί εξυπηρετεί τα συμφέροντα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, είτε γιατί συμβάλλει, βραχυχρόνια τουλάχιστον, στην εξυπηρέτηση στόχων της κυβερνητικής πολιτικής. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι:

α) Η παραοικονομία δημιουργεί πρόσθετη ευημερία.

Όπως προαναφέρθηκε, λόγω της παραοικονομίας τα πραγματικά οικονομικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από αυτά που καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές σειρές. Μάλιστα, όσο μεγαλύτερο είναι το φαινόμενο της παραοικονομίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ της επίσημης και της ανεπίσημης οικονομίας. Η θετική συμβολή της παραοικονομίας εντοπίζεται εδώ στο γεγονός ότι δημιουργείται μια πρόσθετη ευημερία, η οποία δεν θα υπήρχε στην επίσημη οικονομία και η οποία μπορεί να δημιουργηθεί μόνο στα πλαίσια της παραοικονομίας.

β) Η παραοικονομία απορροφά εργατικό δυναμικό.

Η εκτεταμένη παραοικονομία απορροφά ένα σημαντικό ποσοστό εργατικού δυναμικού. Οι παραοικονομικές δραστηριότητες δημιουργούν νέες θέσεις απασχόλησης, συνήθως μερικής. Έτσι η παραοικονομία συντελεί στο να απασχοληθεί ένας πρόσθετος αριθμός ατόμων, που διαφορετικά θα ήταν άνεργοι.

γ) Η παραοικονομία ενισχύει στην ανταγωνιστικότητα.

²¹ Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ, Β. ΡΑΠΑΝΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ» ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΑΘΗΝΑ 1995.

Η παραοικονομία πολλές φορές λειτουργεί ως σωσίβιο για τις επιχειρήσεις. Στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας, η αύξηση του κόστους της εργασίας και η αύξηση του φορολογικού βάρους δημιουργούν πολύ συχνά προβλήματα ανταγωνιστικότητας τόσο στα διεθνή, όσο και στην εσωτερική αγορά και ωθούν τις επιχειρήσεις στην παραοικονομική δραστηριότητα, για να αποφύγουν τα κρατικά εμπόδια και να αποκτήσουν κάποιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Με αυτόν τον τρόπο αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και ενισχύονται οι εξαγωγές τους.

δ) Η αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Κάτω από ορισμένες συνθήκες, η παραοικονομία διευκολύνει την αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην παραοικονομία ευδοκούν κυρίως μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν εκτός των μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων.

ε) Η παραοικονομία ως βαλβίδα ασφάλειας.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η παραοικονομία λειτουργεί ως βαλβίδα ασφαλείας στις οικονομικές διαταραχές που δημιουργεί η επέκταση του δημοσίου τομέα. Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι όσο περισσότερο δύσκαμπτες είναι οι δομές της επίσημης οικονομίας, τόσο περισσότερο σημαντικός είναι ο ρόλος της παραοικονομίας. Έτσι, ιδιαίτερα σε περιόδους προσαρμογών και λόγω μεταβολών που επιτελούνται στις συνθήκες της οικονομίας, δε μπορεί να αγνοηθεί η ρυθμιστική λειτουργία της παραοικονομίας.

Όλα τα παραπάνω, δίνουν μια θετική εικόνα της παραοικονομίας που ίσως οδηγήσει ορισμένους στο συμπέρασμα ότι δεν πρέπει να γίνεται μεγάλη προσπάθεια πάταξης της ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης και αυξανόμενης ανεργίας. Όμως, τα όποια οφέλη της παραοικονομίας είναι αμφίβολα και πάντα εξαιρετικά βραχυχρόνια. Επιπλέον, υπονομεύουν το μακροχρόνιο σχεδιασμό και την εφαρμογή στρατηγικών που αποσκοπούν στην, πάνω σε υγιείς βάσεις, ανάπτυξη της οικονομίας. Για αυτό το λόγο κυρίως είναι

απαραίτητη η ύπαρξη και η εφαρμογή μιας μακροχρόνιας και αυστηρής πολιτικής για την καταπολέμηση της παραοικονομίας.²²

6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παραοικονομία παρατηρείται σε όλες τις χώρες και η ύπαρξή της απασχολεί τελευταία όλο και εντονότερα τους επιστήμονες, τους ασκούντες την οικονομική πολιτική και τους διεθνείς οργανισμούς λόγω των δυσμενών επιπτώσεων που ασκεί στην οικονομία και στην κοινωνία, αλλά και γιατί επιδεικνύει διεθνώς μια τάση αυξητική.

Βέβαια, το μέγεθος της παραοικονομίας είναι κάτι που από την φύση του δεν μπορεί να μετρηθεί με ακρίβεια. Και επειδή τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται διεθνώς για την προσέγγιση της βασίζονται σε υποθέσεις και γενναίες παραδοχές, τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων αυτών διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με τις υποθέσεις στις οποίες βασίζονται, τα στοιχεία που χρησιμοποιούν και την μεθοδολογία που έχει επιλεγεί.

Στην ανάλυση που προηγήθηκε πολλές φορές έγινε ταύτιση του φαινομένου της παραοικονομίας με την φοροδιαφυγή. Αν και η παραοικονομία δεν ταυτίζεται με την φοροδιαφυγή, τα δύο αυτά φαινόμενα έχουν σχεδόν επιρροή από τους ίδιους παράγοντες και φέρουν τις περισσότερες φορές τα ίδια αποτελέσματα.

Από όσα αναπτύχθηκαν στην μελέτη συνάγεται ότι τα προβλήματα της παραοικονομίας και επομένως και της φοροδιαφυγής είναι αλληλένδετα και από τα πλέον δύσκολα και σύνθετα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η ελληνική κοινωνία. Γιατί έχουν βαθιές ρίζες και άπτονται ισχυρών συμφερόντων και συνηθειών. Κατά συνέπεια, δεν επιδέχονται απλές λύσεις, αλλά απαιτούν μακρόπνοο σχεδιασμό, συνέπεια των μέτρων που λαμβάνονται και άφογη εφαρμογή στην πράξη των μέτρων πολιτικής. Και τα μέτρα αυτά πρέπει να καλύπτουν ένα ευρύτατο πεδίο πολιτικών, από μέτρα για την

²² «ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001, ΣΕΛ. 28

αύξηση της φορολογικής συνείδησης μέχρι το σχεδιασμό και εφαρμογή ειδικών συστημάτων μηχανογράφησης, άσκησης φορολογικών ελέγχων και επιβολής ποινών.

Καταλήγοντας, θα λέγαμε πως καθίσταται αναγκαίο από την πλευρά της πολιτείας να πάρει δραστικά μέτρα όσον αφορά το σύστημα ελέγχου για να πάψουν οι χρηματισμοί, να εφαρμόσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα μηχανογραφήσεως, να διαμορφώσει κατάλληλα το θεσμικό πλαίσιο έτσι ώστε το φορολογικό σύστημα να είναι απλό και κατανοητό τόσο από τους εφοριακούς όσο και από τον απλό φορολογούμενο. Να δημιουργήσει έναν επίσημο μηχανισμό έγκαιρης κοινοποίησης ή γνωστοποίησης των εκατοντάδων εγκυκλίων, υπουργικών αποφάσεων και ειδικότερα τις ρυθμίσεις αυτές που αφορούν κυρίως απαλλαγές και εκπτώσεις από πρόσθετους φόρους, παροχή αυξημένου αριθμού δόσεων για την πληρωμή των χρεών προς το Δημόσιο, έτσι ώστε να μπορεί ο απλός φορολογούμενος να ενημερώνεται έγκαιρα και κατατοπιστικά.

Αν υπάρξει μια σωστή διαχείριση των κυβερνητικών προγραμμάτων, δηλαδή ένας συντονισμός μεταξύ φορολογικών ελαφρύνσεων και άμεσων δαπανών ίσως, να βοηθήσει στη μείωση των δυσμενών επιδράσεων της φορολογίας.

Η καταγραφή και η δημοσίευση των φορολογικών δαπανών θα είχε πολλά πλεονεκτήματα αν εφαρμοζόταν στην Ελλάδα. Κι' αυτό γιατί με τη δημοσίευση των φορολογικών ρυθμίσεων κάνει στο κοινό περισσότερο γνωστό το ρόλο του κράτους και τους στόχους της κυβέρνησης. Επίσης επιτρέπει στο εκλογικό σώμα να εντοπίσει και να εκτιμήσει ευκολότερα τις μεταβολές της κυβερνητικής πολιτικής. Επιπλέον παρέχει ένα πρόσθετο όφελος στο Υπουργείο Οικονομικών αφού με τη δημοσίευση αυξάνεται η πληροφόρηση του κοινού, το οποίο με την πίεση που θα ασκήσει θα πετύχει την κατάργηση των κοινωνικά απαράδεκτων φορολογικών προνομίων, κάτι που θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά λόγω και του υψηλού πολιτικού κόστους.

Οι απλοί πολίτες απ' την πλευρά τους, θα πρέπει επιτέλους να αντιληφθούν πως το εισόδημα των έξι - επτά εκατομμυρίων ή και λίγο μεγαλύτερο που κρύβουν δεν βρίσκεται πολύ παραπάνω από το όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης σήμερα.

Αν όλοι δηλώναμε το πραγματικό μας εισόδημα τότε οι φορολογικοί συντελεστές θα κατέβαιναν θεαματικά και τελικά μεγάλα ποσά στην εφορία θα πλήρωναν μόνο οι κερδίζοντες μερικές δεκάδες εκατομμύρια ως δισεκατομμύρια.

Ο βαθμός στον οποίο ωστόσο τα μέτρα αυτά θα αποδώσουν στην πράξη θα εξαρτηθεί τελικά από την βούληση και την γενικότερη στάση των πολιτικών δυνάμεων του τόπου.²³

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.** Ν. ΤΑΤΣΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2001.
- 2.** Γ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»: ΜΙΑ ΑΜΕΣΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΑΘΗΝΑ 1990.

²³ INTERNET: [www disabld. gr](http://www.disabld.gr).

3. Ι. ΒΑΒΟΥΡΑΣ - Α. ΚΟΥΤΡΗΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»: Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1991.
4. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΣ, Β. ΡΑΠΑΝΟΣ, «ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ»: ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΑΘΗΝΑ 1995.
5. ΜΑΡΙΑ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ – ΔΕΛΙΒΑΝΗ, «Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ 1990.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-INTERNET

6. «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ.
7. «ΚΕΡΔΟΣ» ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ.
8. «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» ΕΙΔΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ, ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ 10.
9. INTERNET: [www disabled. gr.](http://www.disabled.gr)
[www iobe. gr.](http://www.iobe.gr)

www.mesogios.gr.

10. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΧΑΡΒΑΡΝΤ, Β.Β.Σ., ΗΙΝΑ
5/7/2002.